

OSMANLI MAKEDONYA'SINDA KURULAN İLK ULUSLARARASI POLİS BARIŞ KORUMA MİSYONU: MÜRZSTEG REFORM PROGRAMI

Ali Dikici*

Özet

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Makedonya'da ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesine yol açan milliyetçi çatışmalar, 1903 yılında Avrupa devletlerinin müdahalesini beraberinde getirmişti. Bu ülkeler Makedonya'da bazı alanlarda olduğu gibi Mürzsteg Programı adı altında Osmanlı zabıtasını reformdan geçirmeyi hedefleyen bir programı uygulamaya koymuşlardı. Bu dönemde jandarma, İmparatorluğun bölgedeki en önemli kolluk kuvveti idi ve daha geniş anlamda yarı askerî ve merkezî bir polis örgütü idi. Bu nedenle Mürzsteg Reform Programı Osmanlı Makedonya'sında kurulan ilk uluslararası polis barış koruma misyonu olarak tanımlanabilir..

Geniş anlamda Mürzsteg Reform Programı'na atıfta bulunmakla birlikte, bu makale daha çok, yaklaşık bir yüzyıl önce Osmanlı Makedonya'sındaki zabıtaya yönelik yürürlüğe konulan ve jandarmayı -geniş anlamda polisi- yeniden yapılandırmayı, gözlem altında tutmayı ve ıslah etmeyi amaçlayan reformları incelemektedir. Bu nedenle bu makale Mürzsteg Reform Programı'nın güvenlik güçleri dışında kalan boyutlarını incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Makedonya, Mürzsteg Reformları, Osmanlı Jandarması, Balkanlar

Abstract

The nationalist conflict in Macedonia at the turn of the twentieth century incorporating the territory slipping out of Ottoman control led to intervention of European countries in 1903. A Mürzsteg Program was introduced by those countries to reform the Ottoman law enforcement agency i.e. police and gendarmerie (*jandarma*) organization in Macedonia. The gendarmerie was the empire's principal internal security organization and in a broader sense it was a paramilitary and centralized police organization. Therefore Mürzsteg Reform Program could be taken as the first international peacekeeping police mission within Ottoman-Macedonia. Although acknowledging the wide-ranging Mürzsteg Reform Plan, the present article is concerned more with the law enforcement agency reform in Ottoman-Macedonia within which gendarmerie -in a broader sense police forces- was reestablished, monitored and reformed almost a century ago. So the article does not try to reveal other aspects of the Program and concentrates solely on the police reform.

Keywords: Macedonia, Mürzsteg Reforms, Ottoman Gendarmerie, Balkans

* Dr., Eskişehir Polis Meslek Eğitim Merkezi'nde 3. Sınıf Emniyet Müdürü olarak görev yapan yazar, Şubat 2002 ve Ağustos 2004 tarihleri arasında AGİT Makedonya Gözlem Misyonunda polis eğitmeni olarak görev yapmıştır. dikiciali@yahoo.com.

GİRİŞ

2003 yılında Makedonya’da bağımsızlık girişimi olarak tanımlanan İlinden Ayaklanması’nın 100. yılı kutlandı. Bu kutlamalar esnasında ülkede faaliyet gösteren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Makedonya Polis Teşkilatı’nda köklü reformlar gerçekleştirmek üzere bir takım programları uygulamaya koymuş bulunuyordu.¹ Ancak benzer bir gelişme bundan tam yüz yıl önce, 1903 yılında Makedonya’da meydana gelen olayların hemen akabinde Avrupalı devletler tarafından uygulamaya konulan Zabıta Reform Programı, yine Makedonya’da görevli güvenlik güçlerinin reforma tabi tutulması için çaba gösteriyordu. Bir asır önce gerçekleştirilen bu reform girişimi ile AGİT’in gerçekleştirmeye çalıştığı reform çalışmaları arasında şaşılacak benzerlikler ve bazı farklılıklar bulunmaktaydı.

Aradan geçen bir asırlık zaman dilimine rağmen tekrar dünya gündemine giren ve 1990'lardan beri Balkanlar’da devam eden kanlı savaşların köklerini, Makedonya’nın yakın tarihinde çok net olarak görebiliriz.² 20. yüzyılın başlarında bu coğrafyada yaşanan olaylar ve gelişmeler, günümüz Balkan yarımadasında ve özellikle Makedonya’da yaşanan olaylara ışık tutar bir nitelik taşıyor.

Bu dönemde Avrupa devletlerinin bazı reform paketlerini Makedonya’da uygulamaya koyma yönündeki girişimlerdeki en büyük sebep, bölgedeki karışıklıklar ve bağımsız bir Makedon devleti kurmak için başlatılan isyanlardı. 1903 yılında, önce Viyana tasarısı ile ardından da Mürzsteg Reform Programı ile uygulamaya konulan bu reform paketleriyle bölgede görev yapan Osmanlı Devleti güvenlik teşkilatında bazı reformların gerçekleştirilmesi şart koşuluyordu. Birçok kaynakta bu reform çabalarından bir jandarma ıslah programı olarak bahsedilse de bu aslında günümüzde yaygın şekilde kullanılan çağdaş anlamıyla bir “polis barış tesisi misyonu” idi. Çünkü Osmanlı döneminde Balkanlarda görevlendirilen jandarma, polislik görevi yapmakla ve iç güvenliği sağlamakla yükümlü idi. Osmanlı’nın son döneminde kurumsal yapısı ve görevleri bakımından daha çok jandarma niteliği taşıyan ve paramiliter bir polis teşkilatı olarak adlandırabileceğimiz Asakir-i Zabtiye, İmparatorluğun her tarafında en etkin iç güvenlik örgü-

¹ 2001 yılında Arnavut militanlarla Makedon güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmaların ardından 13 Ağustos 2001 tarihinde imzalanan Ohrid Çerçeve Anlaşması gereğince, Makedonya’da başlatılan barışı tesis etme ve koruma misyonu çerçevesinde çeşitli uluslararası aktörlerce polis reform çalışmaları başlatılmıştı. Bu amaçla ilk önce 2001 yılında ABD polisi tarafından 106 yerel polis adayına temel eğitim verilmişti. 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla Makedon polisinin eğitim ve reform çalışmaları AGİT tarafından yürütülmeye başlanmıştı. 15 Aralık 2003 tarihinde faaliyete başlayan Avrupa Birliği öncülüğündeki “EUPOL-Proksima” adlı uluslararası polis misyonu ile de polisin reform çabalarının ve böylece Avrupa ile entegrasyon sürecinin hızlanması hedeflenmişti. Proxima’nın bu görevi 15 Aralık 2005 tarihinde sona ermiş ve onun yerine Haziran 2006’da daha küçük çaptaki AB Polis Danışma Timi göreve başlamıştı.

² M. Tanju Akad, “Balkanların Fitili: Makedonya”, *Popüler Tarih*, Sayı:12, Mayıs 2001, s. 40.

tüydü.³ Her ne kadar Asakir-i Zabtiye'den ayrı olarak ve öncelikle kent merkezlerinde görevlendirmek üzere 1845 yılında İstanbul'da polis teşkilatı kurulması yönünde ciddi bir adım atılmışsa da sonraki süreçte imparatorluğun her tarafında "polis" adı altında bir teşkilatlanma gerçekleştirilememiş⁴ ve ülkenin birçok yerinde, özellikle taşrada iç güvenlikten polislik görevi icra eden jandarma sorumlu tutulmuştu. Nitekim Viyana tasarısında ve Mürzsteg Reform Programı'nda yerel güvenlik güçleri olan jandarma ve polis teşkilatlarında reform yapılması hedeflendiği açıkça ifade edilmişti. Bu nedenle, Makedonya'da uygulamaya konulan Mürzsteg Reform Programı'nı kolaylıkla bir "polis reformu ve barış tesis misyonu" olarak adlandırabiliriz. Ancak, bu konuda doğabilecek yanlış anlaşılmayı önlemek için, bu makalede 'jandarma' veya 'polis' yerine her iki güvenlik gücünü kapsayacak şekilde 'zabita' terimi de kullanılmıştır.⁵

1903-1909 yılları arasında gerçekleştirilmeye çalışılan jandarma reformunun detaylarına girmeden önce Berlin Antlaşması'ndan itibaren, Osmanlı İmparatorluğunun paylaşımını amaçlayan Avrupa devletlerinden destek bulan ayaklanmalar ve yaşanan olaylara kısaca göz atmakta fayda vardır.

20. YÜZYILIN İLK YILLARINDA YAŞANAN OLAYLAR VE MAKEDONYA SORUNU

1903 yılında 'Makedonya Meselesi' konulu diplomatik sorun büyümüş ve Makedonyalı ayaklanmacıların faaliyetleri önlenemez olmuştu. Makedonya, dünya siyasetinde rol oynamış bütün devlet adamları tarafından 'Avrupa'nın barut fıçısı' olarak görülen Balkanların fitili olarak değerlendiriliyordu.⁶ Berlin Antlaşması ile Osmanlı'ya iade edilen Makedonya, 20. yüzyıl başında Vilâyet-i Selâse [üç vilayet] olarak adlandırılan Selanik, Manastır ve merkezi Üsküp olan Kosova vilâyetleri ile bağlı bölgelerden oluşuyordu. "1900'lerin

³ Nadir Özbek, "Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th-Century Ottoman Empire (1876-1908)", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 40 (2008), s. 47.

⁴ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", *Türk- lük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, (Güz 2004), s. 70.

⁵ Ülkemizde polis kavramının yanı sıra, 'Kolluk' ve 'Zabita' terimleri kullanılmakta ise de Zabita sözcüğünün Polis sözcüğüne kıyasla daha geniş ve kapsamlı bir anlamı vardır. Zabita, zaptiye, inzibat aynı kökten türetilmiş birer isimdir. Bkz. R. Fusun Akıncı Sokullu, *Polis- Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları*, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1990, s. 17. Zabita kavramı geçmiş yıllarda polis ve jandarma kavramını da içine alacak şekilde geniş bir anlamda kullanılmıştır. Bu nedenle polis ve jandarmanın tarihi ile ilgili kaleme alınmış kitaplarda, polis ve jandarma kuvvetlerinin her ikisi için de zabita teriminin kullanıldığını görmekteyiz. Bkz. Halim Alyot, *Türkiye'de Zabita, Tarihi Gelişim ve Bugün- kü Durum*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947; Derviş Okçabol, *Zabita Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, (II. baskı), Ankara, Polis Enstitüsü Yayını, 1940; Eyüp Şahin, "Türk Zabita Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", *Polis Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 38, (Ocak-Şubat-Mart 2004), s. 91-198.

⁶ Akad, *a.g.m.*, s. 40.

başında, Makedonya'nın tamamı Osmanlı İmparatorluğu'nun elindeydi. Nüfusunun ise yarısından fazlası Müslümanlardan oluşuyordu; ama bunların da yaklaşık üçte ikisi Türk, gerisi Arnavut idi.”⁷

1901'den itibaren Makedonya adeta devamlı isyan atmosferi yaşamaya başladı.⁸ Özellikle Makedonya İç Devrim Örgütü (MİDÖ-VMRO)'nun⁹ organize ettiği olaylar, bundan sonra meydana gelecek olayların habercisiydi. 21 Eylül 1902'de Cumâ-i Bâlâ'da çıkan ve Osmanlı birliklerince bastırılan ayaklanma, devlet güçlerini oldukça meşgul etmişti.

Bu ayaklanmanın ardından Makedonya'da güvenlik teşkilatının şekillenmesi bakımından oldukça dramatik bir süreç başlamıştı. Bab-ı Âli, Avrupa'nın Makedonya vilâyetlerine müdahale gerekçesini ortadan kaldırmak için bir takım idarî düzenlemelere girişti ve Kasım 1902 tarihinde “Rumeli Vilâyetleri Hakkında Talimat” yayınlandı.¹⁰ Bu talimatta öngörülen en önemli unsurlarından birini jandarma ve polis teşkilatının yeniden düzenlenmesi oluşturuyordu.¹¹ Buna göre Müslümanlar yanı sıra Hıristiyanlar da jandarma teşkilatına alınacaktı. Bu çerçevede, Avrupa Devletlerinin de onayıyla bölgeye “Vilâyât-i Selâse Müfettiş-i Umûmisi” olarak atanan Hüseyin Hilmi Paşa,¹² 8 Aralık 1902 tarihinde Selanik'te göreve başlamıştı.¹³

Balkan ve Avrupa devletlerini tatmin etmeyen bu talimat, bölgede Osmanlı Devleti'nin öngördüğü sonucu ortaya çıkarmadı. Yakında daha büyük bir ayaklanmanın yaşanması bekleniyordu. Makedonya sorununda kontrolü ellerinde tutmak isteyen ve Makedonya ile en çok ilgilenen devletlerden olan Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yeni bir program hazırladı. Viyana Tasarısı -Viyana Islahat Programı- adı altında 21 Şubat 1903 tarihinde Babiâli'ye sunulan bu program, tamamen Avrupa devletlerinin denetiminde bir Genel Müfettiş atanmasını, genel af ilan edilmesini, polis ve jandarmanın yabancı mütehassıslar marifetiyle ıslah edilmesini, ayrıca asa-

⁷ Akad, *a.g.m.*, s. 40.

⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, C. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 153.

⁹ MİDO (VMRO-Vitreşna Makedonska Revulyutsionna Organizatsiya), Makedonya'nın otonomisini elde etmek amacıyla 23 Ekim 1893 tarihinde Selanik'te bulunan altı Makedon öğrenci tarafından kurulan bir örgüttür. Nadine Lange-Akhund, *The Macedonian Question, 1893 - 1908*, Columbia University Press, Boulder 1998, s. 36-38. Bazı kaynaklarda Makedonya-Edirne Bulgar İhtilalci Komitesi olarak geçen bu komite hakkında detaylı bilgi için bkz. Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 209-210; Mahir Aydın, “Arsiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 9, İstanbul 1989, s. 208-209.

¹⁰ Karal, *a.g.e.*, s. 156-157; Meltem Begüm Saatçi, “Makedonya Sorunu”, *Balkanlar El Kitabı*, (Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ), C. I, KaraM ve Vadi Yay., Ankara 2006, s. 559-560.

¹¹ Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik”, s. 83.

¹² *Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 29, Ankara 1996, s. 13.

¹³ Karal, *a.g.e.*, s. 157.

yiş kuvvetlerinin ve kır bekçilerinin nüfus nispetine göre Müslümanlardan ve Hıristiyanlardan teşkil olunmasını öngörüyordu.¹⁴ Avrupa devletlerinin polis ve jandarmada ıslahat yapılması yönündeki taleplerinin en büyük nedenlerinden birisi, asâkir-i zabtiyenin, yani iç güvenlik teşkilatının özellikle vergi tahsilâtı sırasında ahali üzerinde uyguladığı baskılardan kaynaklanmaktaydı.¹⁵ Osmanlı yönetimi her ne kadar kendi hükümlerine haklarına bir müdahale olduğunu düşünse de baskılara dayanamayarak tasarıyı kabul etmişti. Tasarı hükümlerinin öngördüğü jandarma teşkilatında ıslahat için İsviçre'den gelen iki zabıt görevi başlatılmıştı.¹⁶ Ancak Manastır'da başlanan jandarma ve polis tensikatında, gerek Bulgar papazların aksi propagandası gerekse yeterince Türkçe okuma-yazma bilen Hıristiyan'ın bulunmaması sonucu çok az Hıristiyan jandarma olmak için başvurmuştu. Aynı şekilde, Makedonya Müslümanları özellikle Arnavutlar, Hıristiyanların jandarma ve kır bekçisi olarak istihdam edilmesine büyük tepki göstermişlerdi.¹⁷

Viyana Tasarısı da fayda etmemiş, "alınan tüm tedbirlere, verilen tüm tavizlere rağmen terör eylemlerinden vazgeçmeyen ayrılıkçı çeteler tarafından Makedonya'nın Türk ve Müslüman ahalisine karşı korkunç bir kıyım başlatılmış, köyler yakılıp yıkılmış, insanların can ve mal güvenliği kalmamıştı."¹⁸ 1903 yılı baharında Selanik'te başlayan saldırılar, yalnızca Osmanlı makamlarına değil, aynı zamanda bölgedeki yabancı sermayeye de zarar veriyor ve şehirde panik yaratıyordu. Ulaşım araçları, gaz depoları, demiryolu, banka, işyeri, postane gibi yerlere yönelik bu saldırılar,¹⁹ Avrupa'nın dikkatini çekmeyi amaçlıyordu.²⁰ 2 Ağustos 1903 tarihinde, VMRO örgütü tarafından Manastır bölgesinde İlinden Ayaklanması²¹ olarak bilinen bölgenin en şiddetli ayaklanması başlatılmıştı. Aslında Avrupa'nın müdahalesini amaçlayan VMRO, İlinden Ayaklanması'na gerekçe olarak Viyana Islahat Programını gerçekleştirilmemesini ileri sürüp, amacın bu programın uygu-

¹⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 157-158; Gül A. Tokay, *Makedonya Sorunu ve Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, AFA Yayınları, İstanbul 1995, s. 42-44; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923) Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İdil Eser, YKY, İstanbul 2000, s. 271; Saatçi, *a.g.m.*, s. 561.

¹⁵ Jandarmanın vergi tahsilâtı esnasında halka uyguladığı baskılarla ilgili, 1897 yılında Pürsican'da (Makedonya) nahiye müdürü olarak göreve başlayan Tahsin Uzer acı tablolar aktarmaktadır. Bkz. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 32-33.

¹⁶ Uğur Özcan, "Başlangıçtan 1903'e Makedonya Sorunu Mürzsteg Reformu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2003, s. 63.

¹⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 158. Özellikle bu madde Kosova'da Arnavutlar arasında ayaklanmalara sebep olmuştu. 26 Şubat 1903 tarihli Daily Mail Gazetesi, 300 Arnavut'un ıslahatı protesto etmek için İpek'te miting kararı aldığını yazmıştır.

¹⁸ *Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*, s. 13.

¹⁹ Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 218-219

²⁰ Saatçi, *a.g.m.*, s. 562.

²¹ Ayaklanma, Slavlar için kutsal olan Aya İliya (Aziz İlyas) ya da İlinden yortusu olarak adlandırılan güne denk düştüğü için bu adı almıştır.

lanmasını sağlamak olduğunu iddia ediyordu.²² Bu ayaklanmada en önemli gelişme Kruşova'da yaşanmıştı. 3 Ağustos 1903 tarihinde ayaklanmacılar Kruşova kasabasını ele geçirip burada bir devrim hükümeti kurduklarını ilan etmişlerdi. Kruşova Cumhuriyeti'nin ömrü 10 gün olabildiye de, gelecekteki Makedonya devleti için potansiyel bir devlet örneği olarak kabul edilmişti.²³ Abdülhamid yönetimi buna çok sert tepki gösterdi. Kruşova bölgesinde halkın önemli oranda desteğini alamayan ayaklanmacılar da 13 Ağustos 1903 tarihinde Bahtiyar Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusuna karşı başarılı olamamışlardı. Böylece ayaklanma Manastır vilâyeti dışına taşamamış ve Eylül 1903'te tamamen bastırılmıştı. Ancak Makedonya sorunu bundan sonra Avrupa diplomasisinde öncelikli sorun olarak ele alınmaya başlanmıştı.²⁴

MÜRZSTEG REFORM PROGRAMININ HAZIRLANMASI VE TÜRK HÜKÜMETİ'NE KABUL ETTİRİLMESİ

Makedonya tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil eden İlinden Ayaklanması, tüm dünya kamuoyunun ilgisini bu bölgeye çekmişti ve 1902 yılında başlamış olan uluslararası müdahale çabaları bu ayaklanmanın ardından daha da artmaya başlamıştı. Zaten 1903'teki ayaklanmanın en büyük hedeflerinden birisi büyük güçlerin müdahalesiyle bu bölgede Osmanlı idaresini sona erdirmektir. Avrupalı büyük devletler yaşanan huzursuzlukları bahane ederek uluslararası bir koalisyon vasıtasıyla burada yaşayanların can ve mal güvenliklerini sağlamayı hedeflediğini açıkça ortaya koymuştu.

29 Eylül 1903 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Landsowne, Makedonya sorununu çözmek amacıyla eyalete bağımsız Hıristiyan bir vali atanmasını veya Osmanlı valisinin kuvvetleri içinde Hıristiyan subayların da olmasını ve düzensiz Osmanlı birliklerinin eyaletten geri çekilmesini önermişti.²⁵ Bu teklife alternatif olarak, yanında Avrupalı danışman ve gözlemcilerle görev yapmak üzere bir valinin atanmasını önermişti. Landsowne ayrıca zabıta teşkilatının personelini artırılmasını ve yeniden organize edilmesini talep etmişti. İngilizlerin bu teklifine bir tepki olarak 1903 yılının Eylül ayı sonlarında Avusturya-Macaristan İmparatoru François Joseph ile Rus Çarı II. Nikola, dışişleri bakanları ile birlikte Viyana yakınlarında bulunan Mürzsteg şehrinde bir araya gelerek bir "Reform Planı" üzerinde anlaşmışlardı. Böylece Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı

²² Saatçi, *a.g.m.*, s. 562.

²³ Saatçi, *a.g.m.*, s. 564. Kruşova Cumhuriyeti bugünkü Makedonya Cumhuriyeti tarafından sahiplenilmekte ve bugünkü Cumhuriyetin temelini 3-13 Ağustos 1903 tarihinde Kruşova'da atıldığı kabul edilmektedir. Nitekim 2003 yılında Makedonya'nın kuruluşunun 100. yılı törenlerle kutlanmıştır.

²⁴ Lange-Akhund, *a.g.e.*, s. 118-135.

²⁵ Anderson, *a.g.e.*, s. 282.

Agenor Goluchowski ve Rusya Dışişleri Bakanı Kont Lamsdorff, Avrupa ülkelerinin de onayını alarak hazırladıkları bu reform programına 2 Ekim 1903²⁶ tarihinde son şeklini vermişlerdi. Bakanların, İstanbul'daki elçileri aracılığıyla Bâb-ı Âli'ye dayattıkları²⁷ bu program, iki yıllık bir reform sürecini öngörüyordu.

PROGRAMIN MADDELERİ

Avrupa devletleri daha önce uygulamaya konulan “tensikat lâyihasının [Vi-yana Tasarısı] kâmilen mevki-i tatbika konulmadığından ve ahvali muhtelifeden dolayı vilâyeti selâsenin istihsâli sükûnuna muvaffâkiyet hâsil olmadığı cihetiyle”²⁸ bu programı dayatmışlardı. Diğer reform hedeflerinin yanısıra “Düvel-i Muazzamanın kontrolü altında (Osmanlı) zabıtasının reforma tabi tutulmasını”²⁹ öngören bu program, Viyana Tasarısı'nın kapsamını daha da genişleten bir nitelik taşıyordu. Osmanlı topraklarında herhangi bir sınır değişikliğini öngörmeyen bu program, 9 maddeden oluşuyordu.³⁰

1. Makedonya'da sürdürülen ıslahatın kontrolü ve murakabesi için 'Müfettiş-i Umûmî' sıfatıyla Hüseyin Hilmi Paşa görevlendirilecek ve onun yanına da Avusturya-Macaristan'dan ve Rusya'dan birer sivil memur (komiser, ajan) verilecektir. İki yıl süreyle görev yapacak bu memurların görevi şu şekildeydi: Hıristiyan halkın şikâ-

²⁶ Eşref Köylü, *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004, s. 75; Saatçi, *a.g.m.*, s. 564.

²⁷ Tokay, *a.g.e.*, s. 44-48. Program henüz Osmanlı Devleti'ne resmen tebliğ olunmadan, yani programın hazırlandığı gün Avusturya Dışişleri Bakanlığı Dersaadet Avusturya sefaretine bir telgraf göndermiştir. Sefarettten Bâb-ı Âli'ye sunulan telgrafta şöyle deniliyordu: “Meydana gelen ayaklanmanın bastırılması konusunda Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirleri onaylamakla birlikte müdahale sırasında yerli halka karşı bazı uygulanan şiddet ve sert muameleden dolayı teessüflerini bildirmişlerdir.” Bkz. Özcan, *a.g.t.*, s. 72. Böyle bir uluslararası müdahalenin en büyük yasal gerekçesi, 1878 tarihli Berlin Antlaşmasının 23. maddesine dayandırılmıştır.

²⁸ Özcan, *a.g.t.*, s. 70.

²⁹ Barbara Jelavich, *History of the Balkans; Twentieth Century*, Cambridge University Pres, Cambridge 1983, s. 95.

³⁰ Programın maddeleri konusunda değişik kaynaklarda farklı ifadeler yer almaktadır. Burada verilen programın maddeleri, şu kaynaklardan derlenmiştir: Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C. 1, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991, s. 173; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa (1860-1908)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 442-443; Lange-Akhund, *a.g.e.*, s. 142-143; Özcan, *a.g.t.* s. 70-72; Karal, *a.g.e.*, s. 159; Kemal Beydilli, “II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair”, *Osmanlı Araştırmaları*, (ayrı basım IX), İstanbul 1989, s. 96; Tokay, *a.g.e.*, s. 47; Süleyman Kani İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi: Balkanların Kördüğümü* (Haz. Osman Selim Kocahasanoglu), Temel Yay., İstanbul 1999, s. 240; Aykut Kansu, “1903-1908 Yılları Arası Makedonya'da Devrimci Süreç”, *Radikal*, 14 Temmuz 2008; Carl Savich and Christopher Deliso, “International Intervention in Macedonia, 1903-1909: Mürzsteg Reforms”, (online) <http://acturca.wordpress.com/2006/04/24/international-intervention-in-macedonia-1903-1909-the-murzsteg-reforms/>, (11.02.2009).

yetlerini dinlemek, mahallî yetkililerin suiistimallerini tespit etmek, İstanbul'daki elçilerin tavsiyelerini umûmî müfettişe bildirmek, meydana gelen olayları kendi hükümetlerine bildirmek, ıslahatın uygulanmasını gözlemek, Hıristiyan halkın ihtiyaçlarını tespit etmek. Ayrıca sivil memurlara muavinlik yapmak, onların emirlerini icra etmek, kâtipler ve tercümanlar tayin etmek.

2. Zabıta teşkilatının ıslahı için yabancı bir general görevlendirilecektir. Bu general Türk Hükümeti'nin emrinde olacaktır. İlk etapta Avrupa devletlerinden 25 subay bu işte kullanılmak üzere göreve başlatılacaktır. Bu zabıtlar de lüzum görürlerse refakatlerine küçük ve büyük rütbeli ecnebi zabıtlar verilmesini talep edebileceklerdir. Bunların görevi, üç vilâyette zabıta teşkilatını yeniden organize çerçevesinde Osmanlı zabıtasına eğitimlik, teftiş, gözlemcilik ve danışmanlık yapmak, askerinin halka karşı muamelesini gözlemek olacaktır. Bu zamana kadar zabıta teşkilatında görev yapan İsvaçlı zabıtlar, oradaki halkın lisanını bilmediğinden, ayrıca halkın sorunlarını da kavrayamadıklarından hizmetlerinden tam olarak istifade edilememiştir.

3. Sükûn ve asayişin sağlanmasının ardından çeşitli milletleri bir araya toplayacak şekilde milli taksimatı esas alacak yeni bir mülkî teşkilatlanmaya gidilecektir. Buna göre; aynı ırka mensup ahali aynı yerlerde bir arada bulunacak, böylelikle bölge etnik ve dini açıdan yeniden düzenlenmiş olacaktır.

4. İdarî ve adlî teşkilat yerel özelliklere cevap verecek şekilde düzenlenecektir. Bu birimlerde Hıristiyanlar da istihdam edilecek, mahallî muhtariyetler teşvik edilecektir.

5. Çıkan son ayaklanmalar esnasında işlenen siyasî ve adî olayları incelemek üzere büyük vilâyetlerde Hıristiyan ve Müslüman âzâların eşit şekilde görev alacağı karma komisyonlar kurulacaktır. Avusturya ve Rusya konsolosları veya konsolosluk memurları da bu komisyona iştirak edeceklerdir.

6. Bir kısım malî yükümlülükler yerine getirilecektir. Türk Hükümeti çatışmalar sırasında yaşadıkları yerden göç eden Hıristiyan ahalinin eski yerlerine dönmesi için gerekli her türlü yardımcı yapacaktır. İsyanda yıkılan evler, kiliseler, köprüler ve okullar onarılacak, Hıristiyanların zararları tazmin edilecektir. Bunlar içinde ianeler verilecektir. İanelerin dağıtılmasında Hıristiyan muteber kimselerden kurulu bir komisyon yardım edecektir. Komisyona, Rusya ve Avusturya konsolosları da nezaret edeceklerdir.

7. Tahrip edilen köylerde yaşayan Hıristiyan halk bir sene vergilerden muaf tutulacaktır.

8. Bâb-ı Âli her türlü reformu yapacağına ve icra edeceğine kefil olacaktır ve geçen Şubat ayı zarfında tatbik olunan tensikat (Vi-yana Reform Planı) devam ettirilecektir.

9. Gayri nizamî askerî birlikler kullanılmayacaktır. Ayaklanma sırasında olayları bastırmak için kullanılan ve halka zulmettikleri iddia edilen başıbozuklar ve ilave redif taburları tasfiye edilecek ve kesinlikle istihdam edilmeyecektir.

Bu programın maddeleri incelendiğinde genel olarak idarî, askerî, adlî ve malî alanlarda çeşitli hükümler bulunmasına karşın, önemli bir bölümünün Balkanlar'da güvenliğin sağlanması ve güvenlik teşkilatının yeniden yapılandırılması ile ilgili olduğu görülmektedir. Buna göre Makedonya'da yabancı bir general yönetiminde uluslararası bir zabıta gücü görevlendirilecekti. Bu general üç vilayetteki zabıta gücünün ıslahı projesiyle ilgilenecek ve kendisine büyük devletlerin subayları yardımcı olacaktı. Yabancı gözlemcilerin gözetiminde reforma tabi tutulacak güvenlik görevlilerinin temel görevleri olan genel asayiş ve huzuru sağlamanın yanı sıra, en önemli görevleri çatışmalar sırasında evlerini terke mecbur olan Hıristiyan köylülerin yurtlarına dönüşlerini sağlamaktı. Ayrıca güvenlik güçleri, ayaklanma esnasında işlenen suçları incelemek üzere Hıristiyan ve Müslümanlardan oluşturulacak olan karma komisyonların emri doğrultusunda suçluları yakalayacaktı. Böylece, bölgede yaşayan Hıristiyan ahalinin daha güvenli bir ortama kavuşması sağlanacaktı. Bu programın hedefleri arasında daha önce sadece Müslümanların görev yapabildiği zabıta teşkilatında diğer etnik unsurların da görev alması vardı. Bu nedenle, Mürzsteg Reform Programı'nın başlıca hedefinin zabıta kuvvetlerini reformdan geçirmek olduğunu söylemek mümkündür.

OSMANLI YÖNETİMİNİN PROGRAMA TEPKİLERİ

Osmanlı yönetimi, kendi iktidarlarının aşağılanması, egemenlik haklarına ve işlerine bir müdahale olarak algılamaları ve uzun vadede Makedonya'nın elden çıkmasına yol açacak bir süreci başlatma ihtimali gibi bazı haklı gerekçelerle bu programdan endişe duymaktaydılar. Osmanlı yönetimi bu planın ileride bölgeyi Bulgar, Yunan ve Sırp ulusal bölgelerine ayırmaya yönelik bir amaç taşıdığını düşünüyordu. Bab-ı Âli'nin bu endişelerini, gerek Abdülhamid'in ve gerekse devletin ileri gelenlerinin ifadelerinde görmek mümkündür. Örneğin Abdülhamid'in Alman büyükelçisine söylediği şu sözlerde, yabancıların sadece zabıta tensikatıyla kalmayarak orduya da müdahale etmelerinden ve ileride Makedonya'nın elimizden çıkacağından endişe ettiği görülmektedir: "Benim için, Avusturya-Rus teklifini prensip itibarıyla kabul etmek imkânsızdır. Zira gayr-ı kabil-i kabulden yabancılar, idare ve orduya iştiraklerini tazammun ediyor. Halife olarak yabancıların işlerime müdahalesini kabul edemem. Padişah ve Osmanlı olarak sefle-

rimin Türk kanıyla zaptettikleri yerleri bırakmam. Bu prensip benim için hayat-memat meselesidir.”³¹ Gerçekten de, bölgenin merkezinde yer alan Makedonya'nın Osmanlı için önemi büyüktü. “Her şeyden önce, eğer Makedonya kaybedilirse, bölgedeki güçler dengesi Osmanlı aleyhine bozulacak ve Osmanlı elinde bulundurduğu stratejik avantajını yitirecekti. Ayrıca, Osmanlı bölgede yaşayan Müslüman topluluğun sorunları ile de karşı karşıya kalacaktı. Padişah ve yakın çevresi, sorunun Avrupalı devletlerin önerdiği şekilde reformlarla çözüleceğine inanmıyorlardı.”³² Örneğin, Sadrazam Ferit Paşa da yabancı generallerin bölgede görevlendirilip zabıta teşkilatının başına getirilmesine karşıydı. Ferit Paşa, birçok “tahkirat ve işfalatı hariciye tâbi oldukları malum bulunan Rumeli’de” bu şekilde bir teşkilatın doğuracağı neticelerin, Osmanlı hâkimiyetini bölgede zayıflatacağını düşünmekteydi.³³ Enver Paşa hatıratında, 1904 yılının Nisan ayında, Üsküp’te, jandarma tensikine memur Avusturya zabıtasından Yüzbaşı Pavlus Efendi ile yaptığı bir görüşmeyi aktarırken, “Avrupa Hükümetinin [hükümetlerinin] tatbik etmek istedikleri ıslahatın memleketimizin bu parçasını bizden ayırmaktan başka bir netice hâsıl edemeyeceğini” söylemekte ve Sultan Hamid’in bu hususta pek kabahatli olduğunu belirtmektedir.³⁴ Selanik Valisi Hasan Fehmi Paşa’nın, program hakkındaki değerlendirmesi ise oldukça ilginçtir: “Bizi bu şekilde aşağılayacaklarına doğrudan Makedonya’yı tahliye ettirseler bizi daha az tahrik ederlerdi.”³⁵ 1905 yılında Balkanlarda seyahate çıkan İngiliz gezgin Durham’la görüşen Taşlıca (Plevlje) Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa, Mürzsteg Programı ile ilgili olarak; “Avusturya ve Rusya’nın Balkanları sahiplenmeye çalıştığını, bunun için sözde bir reform programıyla kendi jandarmalarını bölgeye getirdiklerini, bunlar vasıtasıyla silah kaçakçılığı yaptıklarını ve bölge halkını kışkırttıklarını” söylemiştir.³⁶

Osmanlı yönetiminin gösterdiği bu dirence karşılık, Avrupalı devletler ortak bir baskı uygulayarak, tasarı kabul edilmediği takdirde Makedonya için Hıristiyan bir umûmî valinin tayinini isteyeceklerini belirterek tehdit etmişlerdi.³⁷ Osmanlı Devleti tüm itiraz ve çekincelerine rağmen yapılan uzun görüşmelerin ardından gönülsüz bir şekilde reform programını kabul etmişti. Abdülhamid, 9 Kasım’da devletin istiklâline, hükümlerlik haklarına tecavüz etmeyen ve statükoyu zedelemeyen noktaları kabul ettiğini bildirmişti. Ancak Abdülhamid uygulama esnasında ortaya çıkacak detaylara

³¹ Bayur, *a.g.e.*, s. 175.

³² Gül A. Tokay, “Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış:1878–1908”, *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, (Der. Kemali Saybaşılı-Gencer Özcan), Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s. 26.

³³ Özcan, *a.g.t.*, s. 73.

³⁴ *Enver Paşa’nın Anıları (1881–1908)*, (Haz. Halil Erdoğan Cengiz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s. 22–23.

³⁵ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

³⁶ Mary Edith Durham, *Twenty Years of Balkan Tangle*, Project Gutenberg Publ., London 2006, <http://infomotions.com/etexts/gutenberg/dirs/1/9/6/6/19669/19669.htm>, (05.03.2009).

³⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 159.

yönelik müdahale hakkını da saklı tutmayı kabul ettirmişti. Böylece Sultan, görev yapacak yabancı sivil ajanları kendi memurları vasıtasıyla takip etme, bir anlamda gözlemcileri gözleme hakkını kazanmıştı.

PROGRAMIN UYGULAMAYA KONULMASI

Plana göre, Avusturya-Macaristan'ın ve Rusya'nın İstanbul büyükelçileri reformların uygulanmasından sorumlu olacaklardı. Bu iki devletin Makedonya'daki konsolosları da reformların uygulanması esnasında gözlemcilik yapacaklar ve Osmanlı yetkilileri ile sık sık bir araya gelerek alınabilecek tedbirleri görüşeceklerdi. Ocak ayında Avusturya büyükelçisi Baron de Calice ve Rus Büyükelçi Zinoniev, Abdülhamid'le buluşarak reformların uygulanması ve şartları konusunda görüştüler. Ocak ayından Nisan ayına kadar Mürzsteg'te öngörülen idarî yapının oluşturulması için çalışmalar yürütüldü.

Avusturya ve Rusya, Bâb-ı Âli'ye tebliğ olunan programı uygulama sürecinde, Selanik'e iki sivil ajan gönderdi. Bunlar Rus N. N. Demerik ve Avusturyalı Heinrich Müller von Roghoj idi. N. N. Demerik daha önceleri Beyrut ve Manastır Konsolosu olarak görev yapmıştı.³⁸ Avusturya Macaristan Başkonsolosu ve Saray Müşaviri olan³⁹ G. Von Müller ise, daha önce Bosna'da görev yapmış ve Türkçe, Sırpça, Bulgarca ve Rusça konuşabilen bir görevliydi.⁴⁰ Bu iki sivil ajan 21 Ocak 1904 tarihinde Selanik'e gelerek göreve başlamışlardı.

Bu program çerçevesinde bir Uluslararası Jandarma ve Polis Komisyonu kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştı. Bu komisyonun başına kimin getirileceği tartışma konusu olmuştu. Abdülhamid'in bir Alman komiserin görevlendirilmesi yönündeki talebine karşın, Avrupalı devletler Girit'te daha önce gerçekleştirilen zabita reformunda görev yapmış olan İtalyan General Emilio Degiorgis'in görevlendirilmesini istemişlerdi ve nihayetinde bu isim üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Komisyon, Degiorgis'in etkili bir denetim ve doğrudan emir verme yetkisine sahip olmasını istiyordu. Ancak Abdülhamid bu öneriyi geri çevirdi ve vilayetlerde zabıtaya komutanlık etmek üzere Mustafa Paşa'yı görevlendirdi. Komisyon, bu konuda ısrarcı olmamış ve Degiorgis'in sadece bir müfettiş, danışman ve gözlemci olarak görev yapmasına ve kendi başına karar almamasına razı olmuştu.

Degiorgis'in yetkilerinin belirlenmesinde olduğu gibi rütbesi ve kıyafeti konusunda da sorun yaşanmıştı. Abdülhamid, İtalya'da general olarak

³⁸ Victor V. Zaitsev, "The Russian Ministry for Foreign Affairs on the Realization of the Mürzsteg Programme for Macedonian of 1903", *Oxford Slavonic Paper*, New Series, Vol. XXIX, Oxford University Press, Oxford 1996, s. 62.

³⁹ Makedonya'da İslahat ve Ayaklanma", *Tarih ve Coğrafya Dünyası*, C. 2, Sayı: 7, İstanbul 1959, s. 56.

⁴⁰ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

görev yapan Degiorgis'e müşir (mareşal) rütbesini vermek istememişti. Bu nedenle birinci feriklik (korgeneral) rütbesi ihdas olunarak bu müşkül hal ledilmişti.⁴¹ Böylece kendisine paşa rütbesi verilen Degiorgis, Osmanlı kıya fetiyle, fes giymeyi kabul ederek göreve başlamıştı. Fakat birlikte çalışacağı yabancı misyon şefleri, kendi milli kıyafetlerini giyebileceklerdi. Yabancı tensik subayları da Türk jandarma subaylarının kıyafetlerini almışlardı. İtalyanlar ve İngilizler fes giymeyi kabul ederlerken, Avusturyalılar, Ruslar ve Fransızlar astragandan siyah süvari kalpağını giymeyi uygun görmüşlerdi.⁴² Bu yabancı subayların vazife ve yetkileri, 24 Mart 1904 tarihinde elçiliklere gönderilen bir nota ile bildirilmişti. Buna göre Avrupalı subaylar kendi bölgelerinde eğitimci, gözlemci ve teşkilatçı olarak görev yapacaklardı.

Zabita Komisyonu tarafından Makedonya'nın denetim bölgelerine paylaştırılması sırasında da görüş ayrılıkları çıkmıştı. Aslında paylaşımda yaşanan bu çekişme temelsiz değildi. Büyük devletler sorumlu olacakları yerlerdeki zabitanın reforme edilmesinden çok kendilerine verilecek bu bölgelerin sahibi olacaklarmış gibi hareket ediyorlardı.⁴³ Özellikle Arnavut nüfusun ağırlıkta olduğu yerlerde görev yapma konusunda Avusturya ve İtalya arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Çünkü bu iki devlet de ileride Arnavutluk'u ele geçirebilmek için bu görevi bir atlama taşı olarak görüyordu.⁴⁴ Ancak yapılan görüşmeler neticesinde görüş ayrılıkları giderildi. Sonuçta Avusturya-Macaristan'ın Üsküp'te, İtalya'nın Manastır'da, Rusya'nın Selanik'te, Fransa'nın Serez'de, İngiltere'nin ise Drama'da bir jandarma taburu yerleştirerek bu bölgelerin kontrolünü ele almaları kararlaştırılmıştı. Böylelikle Makedonya üzerinde tek bir devletin hâkimiyeti önlenmiş oluyordu. Program, Kosova ve Manastır eyaletlerine bağlı ve çoğunluğu Müslüman olan küçük yerleşim birimlerini kapsamıyordu. Görüldüğü gibi, reformlara karşı çıkan Almanya bu görev paylaşımında rol almamış, sadece ileride Selanik'te açılacak olan jandarma okulunun başına bir binbaşı görevlendirmişti.⁴⁵

Aslında Mürzsteg Programı'nın hazırlanış amacında ve Osmanlı Hükümeti ile yapılan müzakerelerde, Avrupa ülkelerinden seçilmiş altmış kadar subayın sorumluluğunda ve çok geniş bir personel kadrosuna sahip uluslararası bir zabita gücünün Makedonya'da görev yapması öngörülüyordu. Buna göre, Avrupalı Devletler doğrudan Makedonya'nın güvenliğinden sorumlu olacaklar ve Osmanlı zabitası yerine kendi memurları görev yapacak-

⁴¹ Alyot, *a.g.e.*, s. 136.

⁴² Alyot, *a.g.e.*, s. 136.

⁴³ Henry Noel Brailsford, *Macedonia: Its Races and Their Future*, Methuen and Co., London 1906, s. 307.

⁴⁴ Erol Çetin, "1878-1908 Arasında Makedonya Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 79.

⁴⁵ Çetin, *a.g.t.*, s. 79

tı.⁴⁶ Böylece, bölgede bulunan Hıristiyan ahalinin can, mal ve namusu daha iyi korunacak, maaşları düzenli olarak ödeneceği için görevliler istekle görev yapacak ve disiplinsizlik yapan görevliler kolaylıkla görevden uzaklaştırılacaktı.⁴⁷ Ancak, Osmanlı hükümeti, bölgenin güvenliğinin tamamen yabancı görevlilere bırakılmasına yanaşmayarak bu teklifi kabul etmemiştir. Sonuçta Rumeli'de asayiş ve güvenliğin sağlanmasından yine Osmanlı zabıta kuvvetlerinin sorumlu olmasına, ancak, Osmanlı zabıtasının bu görevi yabancı uzmanların gözetiminde gerçekleştirilmesine karar verilmişti.⁴⁸

Bütün hazırlık ve görev paylaşımından sonra Degiorgis, 1 Şubat 1904 tarihinde İstanbul'a gelerek göreve başlamıştı.⁴⁹ Degiorgis'in emrinde ayrıca 25 yabancı subay ile kendisinin yardımcılığını yapacak subaylar bulunmaktaydı. Manastır'daki İtalyan misyonundan Enrico Albera, Drama'daki İngiliz misyonundan Albay Fairholme, Kosova'daki Avusturya-Macaristan misyonundan Yarbay Cont Salis Seewis ve Selanik'teki Rusya misyonundan Tümgeneral Shostak sorumlu olacaktı.⁵⁰ Jandarmanın Komisyonu ilk toplantısını 8 Şubat 1904'te yapmıştı. Büyük Devletlerin her biri askeri yardımcı pozisyonunda komisyona birer temsilci göndermişlerdi. Ayrıca elçiliklerden gelen altı tane ataşe bu komisyonun üyesi olmuştu. Bir tane Degiorgis'e ve bir tane de Rus görevliye bağlı iki ataşe daha görevlendirilmiş ve böylece toplam ataşe sayısı on beşe ulaşmıştı. Jandarmanın Komisyonu 8 Şubat ve 9 Nisan 1904 tarihleri arasında her gün toplandı. Osmanlı ordusundan Osman Nizami Paşa ve Miralay Ziya Paşa bu toplantılara katılmışlardı.⁵¹ Müfettiş ve eğitici olarak göreve başlayan bu subayların başlıca görevi Osmanlı zabıtasını yeniden organize etmek ve onları bir bakıma eğitmektir. Fakat tüm yetki Türk zabıtalarda olacaktır.

Reformlar, Osmanlı Hükümeti'nin bölgedeki en yetkili görevlisi olan Hüseyin Hilmi Paşa'nın komutasında ve denetiminde yürütülecek, Avusturya ve Rusya adına görev yapacak iki sivil gözlemci sadece reformların hedeflenen çizgide yürütülmesi için H. Hilmi Paşa'ya danışmanlık ve gözlemcilik yapacaktı. Dolayısıyla bu gözlemciler olaylara ve reform uygulamalarına doğrudan müdahale yerine danışma, yol gösterme ve gözlemeleme görevi yürüteceklerdi. Ancak, bu gözlemciler diğer görevliler vasıtasıyla herhangi bir suiistimal ve ihlâl konusunda soruşturma yapabilecekler, bu soruşturma

⁴⁶ *Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*, s. 14.

⁴⁷ Brailsford, *a.g.e.*, s. 308.

⁴⁸ Okçabol, *a.g.e.*, s. 174-176. Brailsford bu kararlar Avrupa Devletlerinin "Sultan'ın eliyle gerçekleşmiş diplomatik yenilgiyi kabul ettiğini ve tüm programı en baştan boşa çıkardıklarını söylemektedir. Bkz. Brailsford, *a.g.e.*, s. 308.

⁴⁹ 1844 yılında İtalya'nın Susa kasabasında doğan General Emilio Degiorgis 20 Eylül 1908 tarihinde vefat etmiştir. Degiorgis'ten sonra bu göreve yine bir İtalyan olan Count di Robilant atanmıştır. Bkz. William Miller, *The Ottoman Empire and Its Successors, 1801-1927*, Frank Cass Publishers, London 1966, s. 447.

⁵⁰ Zaitsev, *a.g.m.*, s. 62.

⁵¹ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

neticesinde tespit ettikleri bir haksızlık ve hatanın düzeltilmesini talep edebileceklerdi. Bununla birlikte, rapor edecekleri zabıtalılarla beraber çalışmak ve onlara karşı kendilerini güvence altına almak gibi bir ikilemi de yaşayacaklardı. Ayrıca, yabancı zabıta görevlilerinin emir verme, tutuklama, soruşturma, yakalama gibi yetkisi bulunmamaktaydı. Hatta bu görevlilerin kendilerine vatandaşlardan gelen şikâyet dilekçeleri hakkında herhangi bir tahkikat yapmaları da yasaklanmıştı.⁵² Bu tür bir şikâyet söz konusu olduğunda karar verme yetkisi Türk mercilere aitti. Kısacası, Osmanlı yönetimi, Makedonya'daki bu oluşuma tam yetki vermemişti ve bölgedeki en büyük söz sahibi güç olma özelliğini kaybetmemişti. Sivil gözlemciler ise büyük yetkilerle donatılmış, ancak reformları kendi elçiliklerinin adına gözlemleyen ve fazla etkisi olmayan bir heyet olmanın ötesine geçememişti. Bölgede uzun süre kalan İngiliz gazeteci Henry Noel Brailsford'a göre, bu gözlemcilerin Makedonya'da bulunmalarının tek faydası, bölgede yaşanan anarşi, yolsuzluk ve iflah olmaz bir hantallığa sahip olan Türk idaresi hakkında kendi hükümetlerine yazdıkları detaylı ve yetkin raporlar olmuştur.⁵³

Türk Hükümetinin zaman kazanmak ve reform programını geciktirmek için gösterdiği direnç yüzünden reformlar planlanan zamandan daha geç başlamak durumunda kalmış ve böylece reform çalışmaları ancak 1904 yazında başlatılabilmişti.

REFORMUN İLK YILLARINDA ELDE EDİLEN BAŞARILAR

Mürzsteg Programı ile -diğer alanlardaki sorunların yanısıra- bölgede mevcut asayiş ve güvenlik sorununun çözüleceğine, güvenlik güçlerinin reformdan geçirilmesiyle kısa vadede bölgede huzurun sağlanacağına ve Makedon halkına daha fazla özgürlük getireceğine dair beklentiler yüksekti. Bu nedenle uluslararası bir zabıta gücünün göreve başlaması Hıristiyan halkı sevindirmişti.

Reform çerçevesinde ilk önce jandarmanın yeniden teşkilatlanması konusu ele alınmıştı. Evvela Selanik Jandarma Alayı kurulmuştu. Bu alayın bir taburu Selanik'te, diğeri Serez ve Drama'da konuşlanmıştı. Aynı zamanda beş taburdan müteşekkil Manastır Jandarma Alayı da oluşturulmuştu.⁵⁴ Böylece teşkilat 3 alaya her alay bir vilayete verilmiş ve her sancak bir tabur ve kazaya da 1-2 bölük düşmüştü.

Reformdan sorumlu subayların çok önem verdikleri konulardan birisi jandarma karakollarıydı. Bu nedenle uygun gördükleri yerlerde yeni karakollar kurulması için çalışmalar başlatmışlardı. Kısa bir süre sonra da Selanik Vilâyeti'nde 20 bölük, 235 karakol, Manastır Vilâyeti'nde 13 bölük ve

⁵² Brailsford, *a.g.e.*, s. 308-309.

⁵³ Brailsford, *a.g.e.*, s. 305.

⁵⁴ Alyot, *a.g.e.*, s. 138.

129 karakol, Üsküp Sancağı'nda da 12 bölük ve 98 karakol olmak üzere toplam 45 bölük ve 462 karakol açılmıştı.⁵⁵ Böylece reform bölgelerinde birbiriyle bağlantılı çalışan bir karakol ağı kurulmuş oldu. Bir karakol ile diğer karakol arasındaki mesafe, o gün karakoldan muhabere için çıkan bir devriyenin akşama kadar kendi karakoluna dönmesi mümkün olacak şekilde ayarlanmıştı.⁵⁶

Komisyunun güvenlik güçlerinin reformu sürecinde en çok üzerinde durdukları bir diğer husus polis ve jandarmaların eğitimi olmuştu. Bu doğrultuda Selanik, Manastır ve Üsküp'te birer jandarma okulu açılmıştı. Bu amaçla Selanik'teki Efradı Cedide Mektebi, 1904 yılında jandarma okulu olarak tahsis edilmişti. İngilizlerin sorumluluğundaki okulun müfettişliğine Alman von Altzen, müdürlüğüne ise İtalyan Binbaşı Rodolfo Ridolfi getirilmişti. Ayrıca Almanya'da eğitim görmüş Ferit Bey isimdeki bir kişi de bu okulun komutanlığına atanmıştı.⁵⁷ Jandarma erleri bu okulda 9 aylık bir eğitimden geçirilmeye başlanmıştı. Jandarmaya personel alım sistemi tamamen yenilendi ve bazı temel şartlar getirilmişti. Daha önce nizamiye ve redif sınıflarında askerlik yapan, disiplinsiz adayların yerine, gönüllülük esasına uygun olarak sicili temiz adaylar kabul edilmeye başlanmıştı. Bu okulu ziyaret eden İngiliz gezgin-yazar Fraser, jandarma olmak için mücadele eden adayların çoğunun, okuma-yazma bilmeyen, çiftçilikle uğraşan, fiziki olarak oldukça zayıf ve çelimsiz kişiler olduğunu söylemektedir.⁵⁸ Bu nedenle eğitime alınan adaylara eğitim ve öğretim süresince mesleki derslerin ve uygulamaların yanı sıra özellikle okuma-yazma öğretilmekteydi. Bu okulda reformların bitiş tarihi olarak öngörülen 1908 yılına kadar 179 subay ve 6742 er ve erbaş eğitimden geçirilmişti.⁵⁹ Selanik'te kurulan Jandarma Subay Mektebi'nde de subayların yetiştirilmesine başlanmıştı. Özellikle karakol amiri olarak görev yapacak bu subayların "orduda iyi sicil almış, gayet nazik bir görevi yapmak için gerekli fikri olgunluğa malik" subaylar olmasına dikkat edildiği ve bu özelliklere sahip olmayan subayların daha okulda iken jandarmayla ilişkileri kesildiği görülmektedir.⁶⁰

Ayrıca polislerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi amacıyla 1907 yılında Vilayât-ı Şahane Polis Mektebi adıyla Selanik'te bir polis okulu açılmıştı. Bu

⁵⁵ Alyot, *a.g.e.*, s. 138.

⁵⁶ Alyot, *a.g.e.*, s. 139. Jandarmanın karakoldan başka bir yerde yatması yasaktı. Yemeklerini kendileri pişirirlerdi.

⁵⁷ Alyot, *a.g.e.*, s. 137.

⁵⁸ John Foster Fraser, *Pictures from the Balkans*, Cassell and Company, London 1906, s. 199.

⁵⁹ Alyot, *a.g.e.*, s. 141.

⁶⁰ Alyot, *a.g.e.*, s. 140. Ancak, jandarmaya yönelik gerçekleştirilen bu iyileştirme ve onları maddî yönden destekleme çalışmaları, bölgede görev yapan düzenli ordu mensuplarını rahatsız ediyor, bu durum aralarında gözle görülür ve gittikçe artan bir sürtüşmeye yol açıyordu. Bu çekişme ise askerlerin ayaklanmalara karşı koyma gücünü kırıyordu. Bkz. İpek K. Yosmaoğlu, "Passages into Nationhood: Imperial Disintegration and the Making of National Identity in Ottoman Macedonia, 1897-1912", *ARIT Newsletter*, Number 43, Spring 2007, s. 11.

aynı zamanda Osmanlı döneminde açılan ilk polis okulu idi. O yıllarda, Makedonya'da görevli yabancı subaylar arasında bulunan Belçikalı Lion Brozo (sic.), okulun ilk müdürü olarak atanmış ve 20 Kânunuevvel 1907 tarihinde görevine başlamıştı. Daha sonra okul müdürlüğüne Kaprini isminde bir İtalyan subay getirilmişti.⁶¹ Avrupa devletlerinin isteği doğrultusunda o bölgede görev yapan her rütbeden polis amir ve memurları belli bir düzenle bu okula alınarak eğitime başlanmıştı. Takip eden yıllarda okulun adı "Selanik Polis Mektebi" olarak değiştirilmişti. Okulun faaliyetleri, Balkan Savaşı sonrası Selanik'in işgal edilmesi üzerine 27 Teşrinievvel 1912 yılında sona ermişti.⁶² Selanik Polis Okulu'nda yetişen personelin daha başarılı olması ve beklenen neticeyi vermesi, bundan sonraki süreçte polis eğitiminin öneminin daha iyi kavranmasına yol açmıştı. Bu okul daha sonra açılacak olan polis okullarının öncüsü ve en büyük teşvikçisi olmuştu. Bu okulda görev yapan ve bunun faydalarını gören yetkililer, II. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'da da bir polis okulunun açılmasını sağlamışlar ve 1909 yılında "İstanbul Polis Okulu" kurulmuştu.⁶³

Reformdan geçmiş jandarma erleri, giyim-kuşamlarına son derece dikkat eden, temiz ve disiplinli, günlük görev çizelgesine göre hareket eden erler haline gelmişlerdi. Bu nedenle bunlar daha seçkin görevler alırken, diğer jandarmalar daha geri hizmetlerde görev almaya başlamışlardı. Nöbetçilik, muhafızlık, postaya refakat gibi görevler tensik görmemiş jandarmalara yaptırılırken, eğitilmiş gruba daha çok köy devriyeleri ve muhabere devriyeleri gibi vatandaşla iç içe olunan görevler veriliyordu. Bu jandarmalar köylerde vatandaşın dertlerini dinliyor, yapılan haksızlıkları gidermeye ve sorunların çözümünde yardımcı olmaya çalışıyor, köy ve mahalle muhtarları ile işbirliği içinde çalışıyorlardı. Karal'ın belirttiği gibi "nisbî bir sükûn kuruldu. Jandarma kuvvetleri daha disiplinli hareket eder oldular. Memurlar dikkatli ve itinalı bir seçimden sonra tayin edildikleri için şikâyeti doğuran suiistimaller azaldı."⁶⁴ Bu nedenle eğitimden geçen jandarma erleri kısa zamanda halkın sevgisini ve desteğini kazanmışlardı. Halkın bu sahip lenmesi sonucu reformların sürdüğü beş yıl boyunca jandarma erlerine herhangi bir saldırı olmamış,⁶⁵ görevlilere maaşları düzenli olarak ödenmeye başlanmıştı.

Mürzsteg Programı'nda öngörüldüğü üzere zabıta teşkilatına Hıristiyan unsurların alınmasına başlanmıştı. Ancak bu oran beklenen sayının çok altındaydı. 1907 yılına gelindiğinde zabıtada görevli Hıristiyan oranı yüzde on civarındaydı.⁶⁶ Yine aynı çerçevede, Mart 1904'ten itibaren, çoğunluğu

⁶¹ Alyot, *a.g.e.*, s. 813.

⁶² Eyüp Şahin, *1907'den 2000'e Polis Okulları*, EGM Basımevi, Ankara 2001, s. 14-21.

⁶³ Şahin, *a.g.e.*, s. 21-37.

⁶⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 160.

⁶⁵ Alyot, *a.g.e.*, s. 141.

⁶⁶ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

Hıristiyan olan köylerde Hıristiyan bekçiler görevlendirilmeye başlanmıştı. 1906 yılına gelindiğinde görev yapan 6840 bekçinin 3259 tanesinin Hıristiyan olduğu görülmektedir. Müslüman bekçilerin çoğu, Arnavutların çoğunlukta olduğu Kosova Vilayeti'nde görevliydi.⁶⁷

Bu şekilde zabıta faaliyetlerinin düzenli olarak yapılarak güvenlik ve asayişin temin edilmesinin yanı sıra, reformun ilk yılı, tarımda bol ürünün elde edildiği, vergilerin toplandığı, göreceli bir ekonomik istikrarın yaşandığı bir yıl olmuştu. Bulgaristan ile Osmanlı arasında, haydut çetelerin faaliyetlerinin önlenmesi konusunda yapılan anlaşmanın da bu barış ortamına etkisi büyük olmuştu. Bunun yanı sıra Avrupalı subayların bölgede görev yapması, Hıristiyan halka belli bir güven duygusu kazandırmıştı. Brailsford, jandarmada müşahede edilen bu göreceli iyileşmeye sebep olarak, jandarmanın halka karşı haksızlık ve baskı yapmamasını göstermektedir.⁶⁸ Avusturyalı bir sivil memur, Kont Goluchowski'ye gönderdiği bir telgrafta ıslahatın memnuniyet verici bir şekilde devam etmekte olduğunu bildiriyordu.⁶⁹

Sivil gözlemcilerin raporları doğrultusunda, Avrupa basınında reformların memnuniyet verici ve başarılı bir şekilde devam ettiğine dair haberler yayınlanıyordu. Oysa bu raporlar Avrupa kamuoyunda oluşan tepkileri yatıştırmak ve uluslararası bir müdahaleyi haklı göstermek kaygısıyla kaleme alınan raporlardı.⁷⁰

UYGULAMADA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE REFORMLARIN SONA ERMESİ

Ancak, bu iyimser atmosfer çok fazla devam etmemiş ve reform çabaları hedeflenen sonuçlara ulaşmada başarısızlıklar göstermeye başlamıştı. Sakin geçen 1904 yazının sonuna doğru, değişik etnik gruplara ait çeteler sürekli köy basmaya, mal ve cana zarar vermeye başlamıştı. Özellikle Bulgar komiteleri her tarafta tedhiş eylemlerini artırmaya başlamıştı. Bâb-ı Âli'in teşvi-kiyle olmasa da müsamahası neticesi Bulgar komitelerine karşı Yunan ve Ulah komiteleri kurulmuştu.⁷¹ 1904 yılından itibaren Rumlar, Bulgar çetelerinin baskılarını ve cinayetlerini bahane ederek Yunan ordusunun kumandasında çete faaliyetlerine başlamışlardı. Rum çetelerin idaresinde Rum

⁶⁷ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

⁶⁸ Brailsford, *a.g.m.*, s. 308-309

⁶⁹ Özcan, *a.g.t.*, s. 81.

⁷⁰ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com. Avrupa gazetelerinde reformlarla ilgi çıkan haberlerde "Makedonya'nın nasıl Osmanlı'nın elinden çıkmakta olduğu" yazılmaktaydı. Yazılan haberlerin çoğu da Osmanlı Devleti'nin ve Türklerin aleyhindeydi. Türk kamuoyunun ve gazetelerin tepkisini anlamak biraz güçtü. İstanbul'da yayınlanan gazeteler program hakkında fazla yorum yapmaktan kaçınıyordu. Açıkçası Osmanlı aydınlarının gazetelerde bu ıslahat ile ilgili tepkileri pek gözüküyordu. Zira gazetelerin "Makedonya" kelimesini kullanmaları bile yasaktı. Resmî yazılarda bile Makedonya isminin kullanılması yasaktı. İrtem, *a.g.e.*, s. 243-245.

⁷¹ Karal, *a.g.e.*, s. 160.

mektep muallimleri, papazları, piskoposları, metropolitleri ve bunun yanında Yunan konsolosları bulunuyordu.⁷² Rumlara karşı Sırlar ve Ulahlar çeteler oluşturarak çatışmaya başlamışlardı. İşin ilginç yanı bu unsurlar birbirleri ile savaşırken hepsi aynı zamanda Türklere saldırmayı sürdürüyorlardı.⁷³

Çete faaliyetlerindeki bu artışta Mürzsteg Programı'nın 3. maddesinin büyük rolü vardı. Bu dönemde bölgede yaşayan unsurlar arasında kesin bir etnik ve milliyete dayalı ayrışmadan da söz etmek mümkün değildi. Ancak suiistimallere açık bu madde, büyük devletlerin Makedonya'yı değişik unsurların arasında bölüştürülmesini öngörüyordu. Bu da bölgede nüfusu fazla olanın çok toprak alacağı anlamına geliyordu ve çete faaliyetleri ile çatışmaların tekrar başlamasına neden olabilecek nitelikteydi.⁷⁴

1903 yılının başından 30 Aralık 1904 tarihine kadar Türk zabıtasında müfettiş olarak görev yapan Norveçli subay Karl Ingvar Nandrup, Üsküp'ten ülkesine gönderdiği raporlarda, ilk başlarda zahiren reformların yolunda gibi gözüktüğünü ve Avrupa basınında bu yönde haberler çıktığını belirtmekte, ancak aslında durumun hiç de iç açıcı olmadığını, asayişin eskisinden daha kötü olduğunu, çetelerin ve soyguncuların her tarafı sardığını söylemekte, reformların başarılı olamamasında Türk yetkililerin gösterdiği direncin, zayıf ekonominin, Hıristiyan gruplar arasındaki düşmanlıkların ve devrimci propaganda savaşlarının çok büyük rol oynadığını belirtmekte ve ayrıca zabıtayı reformdan geçirmek üzere buraya gönderilen Avrupalı subayların isteksizliğinden de yakınmaktadır.⁷⁵

Benzer şekilde reformların yolunda gitmediğinden yakınan bir diğer yabancı ise A. A. Girs adlı bir Rus sivil ajandı. Girs Rus makamlarına sunduğu 26 Nisan 1904 tarihli raporunda, "Üç vilâyetin genel müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa, reformları her ne kadar desteklese de aslında sivil ajanların faaliyetlerini yasaklayarak onların bağımsız hareket etmelerini engellemektedir." demektedir, Makedonya'da jandarma ve polis reformunun az çok planlandığı gibi gitse de beklenilenin çok altında seyrettiğini yazmaktadır.⁷⁶ Rus sivil ajan Demerik bölgedeki durumun Türk otoritelerin gayretlerine rağmen kötü olduğunu öne sürerek, Türk Hükümeti'nin çete hareketlerini engelleyemediğini ifade etmektedir. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Zinoniev, 1904 yılıyla kıyaslandığında durumun daha da kötüye gitmekte olduğunu

⁷² İrtem, *a.g.e.*, s. 250-51.

⁷³ Bu çatışmalarda ülkede yaşayan değişik etnik unsurların yanı sıra, burada görev yapan Avrupalı subayların da saldırılardan nasibini aldığı görülmektedir. 26 Temmuz 1904 tarihinde Colonel Ferdinand Richter'in Kumanova'daki evine, Hasan Emin adlı Arnavut bir jandarma eri tarafından ateş açılmıştı. Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

⁷⁴ Tokay, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁵ Blagoj Stoicovski, "The Post-Ilinden Events in Macedonia during 1904 according to Norwegian Reports", Sixth International Congress on South-East Europe, Sofia, 1989 (MANU, Skopje 1991), <http://www.makedonika.org/STOICOVSKI1.htm>, (08.01.2009).

⁷⁶ Zaitsev, *a.g.m.*, s. 63-66.

belirtmektedir.⁷⁷ Diğer bazı ülke büyük elçilerinin de reformların başarısız olacağına dair beyanlarda buldukları görülmektedir.⁷⁸

Bu olumsuz tespitler ve eşkiya faaliyetlerinin artması, büyük devletlerin Makedonya'da görev yapan yabancı zabıtların artırılması konusunda Bâb-ı Âli'ye baskı yapmalarına yol açmıştı. Bu konu Avusturya-Macaristan, Rus, Fransız ve İtalya elçileri ile İngiliz maslahatgüzarı tarafından imzalanan bir notayla 18 Aralık 1904'te Bâb-ı Âli'ye bildirilmişti. Söz konusu notada bu ülkelerin altışar zabıt göndereceği ve geri kalanların ise Fransa ve İngiltere tarafından gönderileceği vurgulanmaktaydı. Ayrıca jandarmada görevlendirilen 25 subaya ilaveten 23 subayın daha göreve başlaması isteniyordu.⁷⁹

Zabıta reformundan da sorumlu misyonun görev süresi 1907 yılının sonunda sona erecekti. 1907 sonu ve 1908 başında büyük devletler arasında yeni ıslahat projeleri üzerinde bir çok münakaşa yaşanmıştı.⁸⁰ Reformların uygulanmasında Almanya'nın gizli sabotajından memnun olmayan İngiltere, 12 Aralık 1907'de büyük devletlere gönderdiği bir nota ile jandarmasının sayısının 12.000'e çıkarılmasını, bir seyyar jandarma birliğinin oluşturulmasını ve yabancı subaylara yaptırım yetkisinin verilmesini talep etmişti.⁸¹ İngiltere'nin reformların inisiyatifi ele geçirme yönündeki bu girişimi, diğer Avrupa devletleri tarafından kabul edilmemişti. Ancak altı büyük devletin İstanbul temsilcileri, 15 Aralık 1907 tarihinde Bâb-ı Âli'ye bir nota vererek; Hilmi Paşanın, sivil ajanların, malî komisyonun ve zabıta reformunda görevli subayların görev sürelerinin uzatılmasını istemişlerdi.⁸² Bâb-ı Âli bu teklife verdiği cevapta, süre uzatılması konusunda herhangi bir şey söylememiş, ancak tüm yabancı görevlileri Osmanlı memuru olarak kabul etmeye hazır olduğunu bildirmişti.⁸³ Bütün bu gelişmeler Avrupa devletleri arasındaki anlaşmazlıkları ve çekişmeleri iyice açığa çıkarıyordu.⁸⁴ İngiltere, yeni reform önerilerini uygulamaya geçirmek için yoğun çaba gösteriyordu. Bâb-ı Âli, hazırlanan müdahaleleri önlemek üzere 28

⁷⁷ Zaitsev, *a.g.m.*, s. 63-66.

⁷⁸ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

⁷⁹ *Tarih coğrafya dergisi*, s. 58.

⁸⁰ Avrupalı devletlerin istekleri sadece jandarma ile sınırlı kalmıyor sürekli yeni tekliflerle geliyorlardı. 1905 yılında yeni bir malî ıslahat programı, Abdülhamid'in tüm karşı koymalarına rağmen altı Avrupa devletinin temsilcileri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmişti. Bu programla Makedonya'nın bütün malî işleri yabancı kontrolü altına alınmış oluyordu. 1907'de bu kez adlî ıslahat, aynı yılın sonunda da askeri düzenleme isteyen yeni planlar hazırlandı. 1908 yılında da Makedonya'nın merkezî hükümete olan bağlarını neredeyse yok edecek yeni bir idarî düzenleme teklifi getirilmişti. Bkz. *Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*, s. 14.

⁸¹ Çetin, *a.g.t.*, s. 84.

⁸² M. Şükrü Hanioğlu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, Oxford University Press, Oxford 2001, s. 233.

⁸³ Hanioğlu, *a.g.e.*, s. 233.

⁸⁴ Hanioğlu, *a.g.e.*, s. 233.

Ocak 1908'de bir İrade ile Makedonya'daki reform programını altı yıl daha uzatarak, programın 1914 yılında sona ermesini kabul etmişti.⁸⁵

1908 yılına gelindiğinde, Makedonya'da zabitanın reformdan geçirilmesi ve bölgede huzur ve barışın sağlanması hedefinin tutturulamadığı ve ülkede durumun gittikçe daha da kötüleştiği görülmektedir. H. Hilmi Paşa'nın kayıtlarına göre, 1906 yılında 98 çatışmada 530 kişi, 1907 yılındaki 79 çatışmada ise 435 kişi ölmüştü. 1 Ocak ve 31 Temmuz 1908 tarihleri arasında Makedonya'da 976 şiddet olayı yaşanmıştı. Bu sayı ise 1907 yılı boyunca yaşanan olay sayısından fazlaydı.⁸⁶

"Makedonya'daki durumun iyiye doğru esaslı bir değişiklik göstermemesi, her birinin Makedonya üzerinde değişik hesapları olan büyük devletlerin Türkiye üzerine yaptıkları baskıya devam etmeleri anlamına geliyordu. Haziran ayı başlarında İngiltere Kralı Edward ile Rus Çarı Nikola, Reval'de bir araya gelerek yıllardır Makedonya'daki huzursuzluk konusunda Türkiye'ye uygulamayı düşündükleri baskı konusunda görüşmeler yaptılar."⁸⁷ 9-10 Haziran 1908 tarihinde gerçekleşen Reval Görüşmelerinde alınan kararlarda "Hilmi Paşaya bağlı toplam 10-12.000 kişilik seyyar askerî birlikler oluşturulacaktı. Bu birlikleri komuta edecek subay Türk olacaktı ve zabıtayı düzenleyen generalin onayı ile birlikte Hilmi Paşa tarafından seçilecek ve padişah tarafından resmen görevlendirilecekti. Hilmi Paşa, Degiorgis ve seyyar askerî birlikler arasında bir işbirliği planı hazırlayacaktı. Avrupalı subaylara tüm operasyonlar hakkında bilgi verilecekti. Ve bunlar istediklerinde bu birliklerle operasyonlara katılabileceklerdi."⁸⁸ Bu görüşmeden Almanya ve Avusturya memnun kalmamıştı. Almanya, Balkanlar'da her türlü değişikliğe karşı olduğunu ve Mürzsteg programını terk ettiğini resmen açıklamıştı. Avusturya'da Almanya'ya destek vermişti. Böylece büyük devletlerin bloklaşmaları Makedonya reform programını yüzüstü bırakmış oluyordu.

Bundan sonra Osmanlı üzerine uygulanan uluslararası baskı daha da artmaya ve Osmanlı'nın Makedonya'daki egemenlik hakları kısıtlanmaya başlamıştı. Bu durumun Osmanlı Devleti'nde uyandırmış olduğu endişe ve heyecan, "ıslahatların başarısızlığı, çete hareketlerinin yeniden hız kazanması ve büyük devletlerin sürekli müdahaleleri",⁸⁹ Jön Türklerin Abdülhamid'i tahttan indirmek için gerçekleştirecekleri darbe için bir vesile

⁸⁵ Miller, *a.g.e.*, s. 448.

⁸⁶ Ryan Gingeras, "A Break in the Storm Reconsidering Sectarian Violence in Ottoman Macedonia during the Young Turk Revolution", *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, Crossing Boundaries: New Perspectives on the Middle East, Vol. 3, Spring 2003, s. 29. <http://web.mit.edu/cis/www/mitejmes/> (12.06.2009).

⁸⁷ Kansu, *a.g.m.*

⁸⁸ Çetin, *a.g.t.*, s. 85.

⁸⁹ Süleyman Kocabaş, *Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, Kayseri 1976, s. 245.

teşkil etmiş⁹⁰ ve İttihat ve Terakki Partisi 24 Temmuz 1908 günü yönetimi ele geçirmişti.

1908 Devrimi'nden sonra Mürzsteg Programı'nın sonu gelmiş, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale güçleşmişti.⁹¹ "Makedonya jandarinasında görevli yabancı subayların durumu belirsiz bir nitelik kazanmıştı. Yabancı temsilciler bu şartlarda görevlerini yapamaz hâle gelmişler, geri çekilmek istemekle birlikte Makedonya'da bulunma haklarını da kaybetmek istemişlerdi. Yabancı temsilcilerin bu çelişkili konumu, İngiltere konsoloslarının Londra'ya göndermiş oldukları raporlardan ayrıntılı olarak takip edilebilmektedir."⁹² Reformların doğurduğu bu rahatsızlık ancak zabıta teşkilatındaki yabancı görevlilerin varlığına son verilmesiyle aşılabilmiş⁹³ ve 1909 yılının Eylül ayında Mürzsteg Reform programı resmen sona ermişti.

REFORMLARIN BAŞARISIZ OLMASINDAKİ TEMEL ETKENLER

Sadece Osmanlı zabıta teşkilatında değil, diğer birçok idarî işleyiş mekanizmasında da reform yapmayı hedefleyen Mürzsteg, bu konuda çok az bir mesafe kaydedebilmişti. Tasarımın temel amacı asayışı ve güven ortamını tekrar sağlamak, tahribatı onarmak ve kısaca, isyana götürecek tüm saikleri ortadan kaldırmaktı.⁹⁴ Ancak Mürzsteg Reform Programı başarısız olmuş, mevcut ayrılık, tedhiş ve düşmanlık daha da derinleşmiş ve bölgede durumun düzelme ihtimalinin olmadığı ortaya çıkmıştı. Reformlarda yaşanan başarısızlıkları çok çeşitli faktörlere bağlamak mümkündür.

Osmanlı Yönetiminin Direnci

Reformların istenilen hedeflere ulaşmamasında en büyük etken, Abdülhamid yönetiminin reform çabalarına beklenen desteği vermemesi, daha doğrusu her fırsatta bu çabalara elinden gelen direnci göstermesiydi. Çünkü Osmanlı yönetimi bu reformları kendi hükümlerlik haklarına doğrudan bir müdahale olarak algılıyordu ve özerk bir Makedonya'nın varlığını asla kabul etmiyordu. Kuşkusuz bütün bu düzenlemeler bölgede Osmanlı hâkimiyetinin sınırlanması anlamına gelmekteydi. "Osmanlı yöneticileri bu durumu bertaraf etmek için büyük çaba sarf etmişlerdi. Umûmî Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa ile General Degiorgis arasında yaşanan sürtüşmeler; Serasker Rıza Paşa'nın zabıta tensikatına karşı oluşu ve orduyla jandarma teşkilatı arasında yaşanan gerilimler, bu mücadelelerin bir sonucu olarak

⁹⁰ Lange-Akhund, *a.g.e.*, s. 310-325.

⁹¹ Fikret Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet", *Birikim*, Sayı: 9, Kasım 1975, s. 18.

⁹² Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 84.

⁹³ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 83-84; Tokay, *a.g.e.*, s. 49.

⁹⁴ Brailsford, *a.g.e.*, s. 312.

ortaya çıkmıştır.”⁹⁵ İşin gerçeği, 1904 yılından itibaren Osmanlı'nın Makedonya üzerindeki denetimi oldukça gevşemeye başlamıştı. Her alanda yaşanan bu otorite gevşekliği, Zabıta Teşkilatı'nda ortaya çıkan iki başlı görüntü⁹⁶ ve beklenen asayişin sağlanamaması Osmanlı yönetimini oldukça rahatsız ediyordu. Avrupalı subayların Osmanlı zabıtasının müfettişleri gibi hareket etmesi, genç Osmanlı subaylarının millî gururlarını önemli ölçüde incitiyordu.⁹⁷ Hanioglu'nun vurguladığı gibi Mürzsteg Programı'ndan tüm Osmanlı aydınları ve devlet adamları nefret ediyordu.⁹⁸ Osmanlı hükümetinin merkezi otoritesini sarsan bu reformlar ve yabancı reformcuların ta-kındığı tahakkümcü tavır, Sultan'a karşı hoşnutsuzlukları da körüklüyordu.⁹⁹

Osmanlı yönetimi bu nedenle daha ilk baştan kontrolü elinden kaçırmamak için büyük çaba sergilemiş ve bunun bir doğal sonucu olarak uygulama esnasında reformlara gizli veya açık bir direnme göstermiş, yabancı ajanların sadece danışmanlık yapmasını ve sivil memurlarla mali komisyon üyelerinin bir Osmanlı Genel Müfettiş'in emri altında görevli olmalarını kabul ettirmişti. Brailsford, General Degiorgis'in Osmanlı'nın emir ve komutasına girmesini, Osmanlı kıyafeti giymesini, maaşını veren Türk yetkililerden emir almasını eleştirmekte ve durumun reformları gerçekleştirecek serbestiyeti öldürdüğünü belirtmektedir.¹⁰⁰ Osmanlı yönetiminin ısrarlı bir şekilde, ıslahat çerçevesinde görev yapacak yabancı görevli sayısını sınırlı tutması ve mevcut görevlilerin de görev alanlarını sınırlaması ve görevlilerin yeterince müdahale yetkilerinin olmaması reformcular için büyük bir handikap oluşturuyordu.

Osmanlı yönetimi, reformlara gösterdiği direncin bir göstergesi olarak sanki eşkıya faaliyetlerinin tam olarak durmasını istemeyen bir tutum sergiliyor ve idaresi altındaki halkın can ve mal güvenliğini koruma konusunda gevşek davranıyordu. Türk Hükümeti'nin bu baltalayıcı davranışları yüzünden bölgede konuşlanan uluslararası zabıta gücü de durumu kontrol altına almakta zorlanıyordu. Buna büyük devletlerin kendi aralarındaki çıkar kav-

⁹⁵ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 83-84.

⁹⁶ Jandarma merkezde Harbiye Nezaretine bağlı Jandarma Daire-i Merkeziyesi, diğeri de Selanik'te bulunan Tensikat Dairesi idi.

⁹⁷ Mehmet Ö. Alkan, Murat Koraltürk, Tanıl Bora (der.), *Mete Tunçay'a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 562. Captain Leon Falconetti Türk yetkililerin ve subayların, yabancı görevlilerden nefret ettiklerini ama onlara saygı duyduklarını ve "bir komplo sessizliği" içinde beklediklerini söylemektedir. Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com. Hakkı Bey adındaki bir zat, Jandarma tensikâtına memur General Degiorgis'i selamladıktan sonra ağlamıştır. Taner Aslan, "İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne", *Bilig*, Sayı: 47, (Güz 2008), s.106.

⁹⁸ Hanioglu, *a.g.e.*, s. 235

⁹⁹ Victor Roudometof, *Nationalism, Globalization, and Orthodoxy: The Social Origins of Ethnic Conflict in the Balkans*, Greenwood Press, USA 2001, s. 90.

¹⁰⁰ Brailsford, *a.g.e.*, s. 306-307.

gaları da eklenince 'Balkan Sorunu' olarak adlandırılan durum çözümsüzlüğe doğru gidiyordu.¹⁰¹

Bölgedeki Balkan Devletlerinin Direnci

Reformların başarısız olmasındaki bir diğer önemli etken, Makedonya'yı özerkliğe götürecektir bu reformlara, bazı büyük devletlerin yanı sıra bazı Balkan devletlerinin de karşı çıkmasıydı. Bulgaristan daha ilk başta programdan memnun olmadığını ve daha fazlasını hak ettiklerini belirtmişti. Özerk bir Makedonya isteyen Bulgaristan, Edirne'nin de bu tasarıda söz konusu edilmemesini problem olarak görüyordu. Ayrıca politik suçluların tümünün affedilmemesinden şikâyet ediyor ve diğer Hıristiyan unsurlara karşı daha özverili davranıldığını iddia ediyordu. Sırp ve Yunanlılar, tasarıya olumlu bakmalarına karşın Osmanlı aleyhinde sürdürdükleri çeşitli faaliyetlerini artırmışlardı.¹⁰² Sırp reformların gerçekten uygulanıp uygulanmayacağına dair bir garanti verilmemesini eleştiriyorlardı. Nandrup, Bulgar ve Yunan propagandasının etnik çatışmaların artmasında büyük rol oynadığını, Bulgar çetelerin Makedonya'da karışıklık çıkardıklarını ve Yunanlıların Makedonya'nın bir kısmını Elen topraklarına katmak için çabaladıklarını belirtmekteydi. Kısacası bu ülkelerin Makedonya'da başarılı bir reform programından çok Makedonya'yı kendi topraklarına katma yönünde emelleri vardı. Mürzsteg Programı büyük devletler için kriz yönetiminde bir "prova" olurken, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan içinse daha sonra yapacakları bölüşümler için bir prova mahiyetini taşımaktaydı.¹⁰³

Avrupa Devletlerinin Programı Kendi Çıkarları Doğrultusunda Yönlendirme Çabaları

Avrupalı devletler aslında zabitanın reformdan geçirilmesi konusunda çok da samimi değillerdi. Çünkü bu ülkeler bölgede yaşayan Hıristiyan halkın çıkarlarını korumaktan öte kendi ülke çıkarlarını ve bölgenin paylaşımında elde edecekleri kazanımları düşünüyorlardı. Bu devletlerinin amacı, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin haklarını koruyarak, halk arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak olarak gösterilmiş olsa da, asıl amaçları gayrimüslim halkı kendi amaçları için kullanmaktı.¹⁰⁴ Daha 1904 yılının başından itibaren reformda görev alan Avrupalı ülkeler arasında uzunca bir süre etkinlik alanlarını değiştirme ve genişletme konusunda sürtüşmeler yaşanmıştı. Sonraki süreçte bu altı Avrupa devletinden her birisi reformları, Balkanlarda kendi konumlarını daha da güçlendirmek için bir araç olarak

¹⁰¹ Kansu, *a.g.m.*

¹⁰² Tokay, *a.g.e.*, s. 49.

¹⁰³ Misha Glenny, *Balkanlar 1804–1999, Milliyetçilik: Savaş ve Büyük Güçler* (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul 2001, s. 185.

¹⁰⁴ Saatçi, *a.g.m.*, s. 565.

gördüler, üstünlük kurmak için yarıştılar ve kendi aralarında gizli bir rekabeti de sürdürdüler. Bu çekişme ise reformların oldukça gevşek bir çizgide seyretmesine yol açmıştı. Degiorgis her ne kadar tarafsızlığını korumaya çalışsa da, ülkeler bazında, örneğin Avusturya Arnavutları, Rusya da Sırpları tutuyordu. Almanya, Osmanlı ile olan ittifakını devam ettiriyordu. İngiltere ise Balkanlarda Osmanlı'nın egemenlik hakkını korumak ile Makedonya'yı özgürlüğüne kavuşturmak arasında gel-gitler çiziyordu. Fransa, Makedonya'daki statükoyu korumak istediğinden Avusturya ve Rusya'nın pozisyonunu destekliyordu. Ülkelerin önyargıları ve gizli gündemleri, reformların hakkıyla uygulamaya konmasındaki en büyük engeli teşkil ediyordu. Ayrıca, Avusturya-Macaristan'ın Balkanlarda öncü rolü oynaması diğer devletlerde rahatsızlık doğuruyordu. Bu durum ise, reformların "nispi olarak tutucu bir müdahale"¹⁰⁵ olarak değerlendirilmesine neden olmuştu. Bu ihtilaf ve uyumsuzluk ise reformların uygulanmasına baştan beri karşı olan Osmanlı Devleti'nin işine geliyor, mümkün olduğunca bu ayrılıkları körüklüyordu. Bu nedenle reformların, tüm idari katmanlarda bir kez daha Türkleri söz sahibi olmasına neden olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁶

Bölgede Yaşayan Unsurların Reformlara Sahip Çıkmaması

Programın başarısız olmasının bir diğer sebebi ise, halkın ve isyancıların daha ilk başlangıçta programa olan güvensizliği ve umutsuzluğu idi. VMRO ve Bulgar yanlısı komiteler bu programa karşı çıkmışlar ve programı, onların amaçlarını gerçekleştirmekten uzak pansuman tedbirler olarak değerlendirmişlerdi. Makedon halkı bu programı 'reformcuk' anlamına gelen "*padarski*" kavramıyla ifade etmiş¹⁰⁷ ve programı Makedon halkının çıkarlarını açıkça gözetmemekle eleştirmişlerdi. Daha da ilginç, bölge halkı burada görev yapan jandarmaları kendi güvenliklerinin bir garantisi olarak değil, kendi varlıklarına bir tehdit olarak görmüşlerdi.¹⁰⁸ Brailsford da, Mürzsteg Programı'nın bölgede yaşayan Makedonları hesaba katmadığı için başarısız olduğunu söylemektedir.¹⁰⁹ Bazı araştırmacılar tarafından bu program, tarihe geçmiş ve tutulmamış "boş sözler" olarak¹¹⁰ ve bir fiyasko olarak değerlendirilmişti.¹¹¹ Reformların başlangıcında umutlanan Makedonlar, beklenen sonuçları göremeyince iyice ümitsizliğe kapılmışlar, aldattıklarını düşünmüşler ve gittikçe pervasızlaşmışlardı. Hıristiyan halk

¹⁰⁵ Hanioglu, *a.g.e.*, s. 235

¹⁰⁶ Brailsford, *a.g.e.*, s. 312.

¹⁰⁷ Gülay Kabak, "I. Meşrutiyet Döneminde Makedonya Meselesi (1876-1908)", *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993, s. 72.

¹⁰⁸ Yosmaoğlu, "Passages into Nationhood", s. 11.

¹⁰⁹ Brailsford, *a.g.e.*, s. 313.

¹¹⁰ Risto Stefov, "Macedonia: What went wrong in the last 200 years", September 2002, (online), <http://www.mymacedonia.net/articles/part4.htm> (13.09.2009).

¹¹¹ Tim Judah, *Kosova: War and Revenge*, Yale University Press, USA 2000, s. 3-4.

Avrupalı devletlerin kendi çıkarları için bu reform programını başlattıklarına kanaat getirmişlerdi.¹¹²

Bölgede yaşayan etnik unsurlar reform süresince durumun kötüleşmesi ve Osmanlı'nın zayıflamasından istifade ederek kendi bağımsızlıklarına kavuşma idealinden hiç vazgeçmemişlerdi. Reformları gereksiz bir çaba olarak değerlendiren bu unsurlar bölgede asayişin sağlanmasının kendi mücadelelerine bir engel teşkil ettiğinin farkındaydı. Çünkü güçlü bir zabıta teşkilatı onların bu bölgede hareket kabiliyetlerini kısıtlayacaktı. Bu ise, onların Osmanlı'ya karşı yürüttükleri tüm yasadışı faaliyet ve oluşumların sekteye uğraması demekti. Mürzsteg reformları bu unsurların etnik ve ulusal mücadelelerini yok etmek yerine daha da körüklemiş, reformları Osmanlı'ya zorla dayatan Avrupalı devletlerden aldıkları cesaretle Osmanlı'dan kopuş için mücadelelerinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdi. Bu nedenle VMRO üyeleri ve diğer çeteler reformlar süresince hiçbir zaman silahlı mücadele düşüncelerini bırakmamışlar, çıkacak bir ayaklanma için silahlarını ellerinde tutmuşlardı. Nihayet, VMRO üyeleri uluslararası bir güce rağmen reform programından umdukları neticeyi göremeyince, silahlı mücadelelerini tekrar başlatmışlardı. Böylece, kısa bir süre sonra patlak verecek olan Balkan savaşları ile Balkanlarda kalan bu son topraklar da elimizden çıkmıştı.

Reform programına karşı çıkan sadece Hıristiyan ahali değildi. Bölgede yaşayan Türkler ve Arnavutlar da Viyana Tasarısında olduğu gibi Mürzsteg Programı'nda öngörülen, Hıristiyan ahalinin zabıta teşkilatında görev almalarına karşı çıkmışlardı.¹¹³ Özellikle Kosova'daki Arnavut liderler, Ortodoks Hıristiyanlara verilen imtiyazları hazzetmemişlerdi. Bu nedenle bu unsurları taciz etmekten geri durmamışlardı. Arnavutlar, örneğin ezici çoğunluğunun Müslüman olduğu Üsküp'te, Hıristiyan tebaa imtiyaz ve serbestiyet verilmesini bir aşağılanma ve hakaret olarak algılamışlardır. Bu nedenle, Kumanova gibi kazalarda Avusturyalı görevlilere düşmanlıklarını göstermekten ve onları taciz etmekten kaçınmamışlardır.

Zabıtanın İçinde Bulunduğu Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Çevresel Faktörler

Öncelikle reformlarda şart koşulan Hıristiyan vatandaşların da Osmanlı zabıtasında istihdam edilmesi uygulaması başarılı olmamıştı. Hıristiyan zabıta görevlileri hem Müslüman hem de Hıristiyan ahali tarafından benimsenmemişti. Hıristiyanlar, bunları hain ve uşak olarak tanımlarken, Avrupalıların gelip kendilerini denetlemesine yol açtıkları için Müslümanlar tarafından da hakir görülmüşlerdi. Örneğin Bulgarlar jandarmaya katılmayı

¹¹² "Makedonya'da Islahat ve Ayaklanma", s. 58.

¹¹³ Gingeras, *a.g.m.*, s. 31.

düşünmüyorlar ve katılana da “milli davaya ihanet etti” gözüyle bakıyorlardı.¹¹⁴ Bunlara sürekli şüphyle yaklaşan Osmanlı yetkilileri de mümkün olduğunca Hıristiyan zabitanın silahlı olarak görev yapmasına müsaade etmemişti.

Diğer yandan Zabıta Teşkilatı tüm ıslahat çalışmalarına rağmen giderek zayıflamaktaydı. Eleman sıkıntısı yaşanıyor, 700 kişilik açık olduğu söyleniyordu.¹¹⁵ Jandarma erleri yalnızca ordu neferlerinden kura ile ya da seçimle sağlanır olmuştu. Gönüllü bulmak çok zordu.¹¹⁶ Orduda süresini dolduran erler, eğer sağ kalabildiyse görevinden hemen ayrılıyordu. Kısacası, zabıta ıslahata rağmen perişan vaziyette idi. Bölgede görevli valiler tam anlamıyla yetki sahibi değillerdi ve reformları gerçekleştirmek için yeterince malî güçleri de yoktu. Normal şartlarda burada görevli askerin iâşesini zor karşılayan Osmanlı maliyesi, reformların getirdiği ilave harcamaları karşılamakta zorlanıyordu. Reform çerçevesinde görev yapan jandarma ile ilgili İstanbul ile yapılan yazışmaların neredeyse dörtte biri askerin yiyecek ve iâşesi ile ilgili idi.¹¹⁷ Bu nedenle, zabıta ıslahatı sırasında karşılaşılan en büyük zorluklardan biri güvenlik güçlerinin maaşlarının düzenli olarak ödenememesiydi. “Makedonya Vilâyetinin malî vaziyeti çok bozuktur. Memur ve askerlere dört ay maaş verilemediği oluyordu.”¹¹⁸ Bu nedenle, askerler geçinmekte zorluk çekiyorlardı. Geç gelen maaşları, çoğu aile sahibi bu insanlara yetmiyordu. Jandarmanın maaş tablosu şu şekildeydi:¹¹⁹

Jandarma Alay Ku-mandanı	Tabur Ku-mandanı	Yüzbaşı	Mülazım-ı Evvel (üst-teğmen)	Mülazım-ı Sâni (teğmen)	Nefer
3500 kuruş	1750 kuruş	1000 kuruş	800 kuruş	600 kuruş	171 kuruş

Jandarmanın aldığı maaş yetmeyince ailelerini geçindirebilmek için daha paralı işlerde çalışma yolunu seçiyorlar ya da yolsuzluk yapıyorlardı.¹²⁰ Makedonya’daki bir Avusturya subayı jandarmanın içinde bulunduğu durumu şöyle tasvir etmekteydi: “Jandarma ayrıcalıklı bir haraç çetesiydi. Dönemsiz maaş alırlar, kötü giyinirler, tarif edilemeyecek kadar kötü barınma koşulları içinde yaşarlardı. Çoğu kalabalık aileleri olan insanlardı. Sonuçta kendi geçimlerini sağlamak için subaylarını örnek alarak halkı

¹¹⁴ İrtem, *a.g.e.*, s. 244.

¹¹⁵ Özcan, *a.g.t.*, s. 81.

¹¹⁶ Beydilli, *a.g.e.*, s. 96-97.

¹¹⁷ Yosmaoğlu, “Passages into Nationhood”, s. 11.

¹¹⁸ Makedonya’da İslahat ve Ayaklanma”, s. 58.

¹¹⁹ Özcan, *a.g.t.*, s. 80.

¹²⁰ Özcan, *a.g.t.*, s. 81.

ezerlerdi.”¹²¹ Avusturya ve Rusya’nın İstanbul temsilcileri, üç Rumeli vilâyetinde jandarma kadrosunda görev yapan idarî görevlilerin maaşlarının ödenebilmesi için Bâb-ı Âli’ye bir malî reform projesi sunmuşlardı.¹²² Ancak Osmanlı Devleti’nin zaten Mürzsteg Programı’nın getirdiği diğer malî yükümlülükleri yerine getirecek hâli yoktu.¹²³ Makedonya, devamlı isyanlar nedeniyle sürekli para ve asker yiyen, imparatorluğa gelir getirmeyen bir “beyaz fil” gibiydi.¹²⁴

“Askerler çoğu zaman aç kalmamak için kendi başlarının çaresine bakıyorlardı. Ordu içinde adam kayırmacılık artmış, maaşlar düzenli olarak ödenmiyordu. Bulgar ve Rum çetelerle savaşması gereken askerî birlikler bazen topluca firar ediyordu.”¹²⁵ Bölgede yaşanan çete faaliyetlerinin yanı sıra “yapılan kıskırtmalar, jandarmaların ve mülkî amirlerin yanlış davranışı, halkı bezdirmişti. Kısacası idarî sistemde de bozulmalar vardı. Okuldan mezun olanlar iltimaslı yere tayin olmak için rüşvet veriyordu. Görevine son verilen suçlu bir memur iki ay sonra başka bir yere tayin ediliyordu. Bu sefer bulunduğu yeri mahvediyordu. Hükümet vazifesini tam olarak yapmıyordu. Halk, bir şikâyet olduğu zaman hükümete müracaat etmeye korkuyordu. Devlet adamları sadece Hıristiyanlara değil Müslüman halka da benzer şekilde davranıyor ve usulsüzlük yapıyordu. Bölgede görev yapan jandarmalar okuma yazmaktan bihaber, cahil oldukları gibi maaşları da geçimlerini sağlayamayacak kadar azdı. Talim ve terbiyeden yoksundular. Bu da kendilerini büsbütün nizamdan çıkarıyordu. Öyle ki, gittikleri yerlerde köylülerden para toplayıp münasebetsizlik yapıyorlardı. Halkın ezilmesinin yanında, dışarıda eğitim görenlerin dışarıyı mübalağalı bir şekilde anlatmaları halkı tahrik ediyordu.”¹²⁶

Çetelerin ve eşkıyanın elindeki silahlar, jandarmanın elindeki silahlardan daha üstün niteliklere sahipti. Jandarma martini tüfeklerini kullanıyordu. Eşkıyaya üstün gelebilmek için en azından mavzer tüfeklerine ihtiyaç vardı.

Kısacası, Avrupalıların sözde reformuyla Osmanlı zabıtasını getirmek istedikleri nokta ile Avrupa zabıtasının bulunduğu nokta arasında uçurumlar vardı. Bu nedenle, zaman kazanmaya çalışan ve kaçamak Osmanlı taktikleri ile karşı karşıya kalan reform programı sonuçsuz bir girişim olmaktan öteye geçememiştir.¹²⁷

¹²¹ Glenny, *a.g.e.*, s. 185.

¹²² Çetin, *a.g.t.*, s. 81.

¹²³ Beydilli, *a.g.e.*, s. 97.

¹²⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1987, s. 178.

¹²⁵ Roudometof, *a.g.e.*, s. 90.

¹²⁶ Özcan, *a.g.t.*, s. 54.

¹²⁷ Hanioglu, *a.g.e.*, s. 235

PROGRAMIN YARARLARI

Mürzsteg Programı ile hedeflenen sonuçlara tam olarak ulaşamamasına ve yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, reformların tamamen başarısız olduğunu ve Osmanlı'daki mevcut iç güvenlik anlayışına herhangi bir katkı sağlamadığını iddia etmek mümkün değildir. Diğer alanlarda yaşanan hezimete karşın, Osmanlı zabıtasında nispi bir düzelme ve vatandaşa sunulan güvenlik hizmetinde bir iyileşme olduğunu söylemek mümkündür.

Güvenlik güçlerine devlet tarafından düzenli maaş ve istihkak verilmesi, böylece güvenlik güçlerinin vatandaşın sırtına yük olmaktan kurtarılması anlayışı ortaya çıkmıştır. Jandarma subayları arasında hiyerarşik sistemin tesisi sağlanmıştır. Kurulan karakollar vasıtasıyla jandarmanın halka daha yakın olması ve çetelerin yoğun olduğu yerlerde bir karakolun kurulması düşüncesi benimsenmiştir. Jandarmaya yüklenen bazı gereksiz görevler kaldırılarak jandarmanın aslı görevi olan kır ve köylerde devriye gezme, muhabere gibi görevleri yapması sağlanmıştır.

Bu olumlu kazanımların yanı sıra, zabıta ve iç güvenlik konusunda bazı genel prensipler kabul görmüştür. Farklı etnik unsurların istihdam edilmesi,¹²⁸ güvenlik görevlilerinin düzenli eğitimden geçirilmesi,¹²⁹ personel alımında daha titiz ve seçici bir anlayışın hâkim olması, bu çerçevede sicili bozuk insanların güvenlik teşkilatlarında görevlendirilmemesi ve insan haklarının ihlal edilmemesi gibi bir takım ilkeler ilk etapta sayılabilecek kazançlardan bazılarıdır. Yine bu bağlamda, Osmanlı yetkilileri ayaklanmalar sırasında halka zulmettikleri ileri sürülen redifleri ve başıbozukları tasfiye etmiştir. Halkın, kendilerine yapılan haksızlıkları ve ihlalleri doğrudan şikâyet etme yolları açılmıştır.

Şüphesiz, tüm Osmanlı yetkililerinin reformları engellemek için elinden gelen gayreti gösterdiğini söylemek doğru değildir. Osmanlı Hükümeti özellikle General Degiorgis gibi konusunda uzman kişilerden zabıta teşkilatının geliştirilmesi bakımından yararlanmayı ummuştur.¹³⁰ Kosova Valisi Mahmud Şevket Paşa ve Üsküp bölgesinden sorumlu komutan Tatar Osman

¹²⁸ "Tarih yazıcılığında, idare ve güvenlik teşkilatında gayrimüslimlerin nüfusları oranında temsil edilmelerinin, kategorik olarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü tehdit edeceği varsayılmaktadır. Oysa Doğu Anadolu ve Rumeli'de yapılan reformların gayrimüslim tebaanın Osmanlı yönetimine bağlılıklarını artırıp artırmayacağı siyasetin dinamik ortamında belirlenmekteydi. Gerçekten de uluslararası baskıların da gündemde olduğu bir ortamda gerçekleştirilen bu reformların, birçok durumda gayrimüslim ahalinin devlete bağlılığını artırıcı bir sonuç doğurmuş olabileceği düşünülebilir." Bkz. Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 84.

¹²⁹ Bu çerçevede, Mürzsteg sürecinin sona ermesinden sonra da Osmanlı yönetiminin bölgedeki güvenlik güçlerinin eğitimi konusunda çalışmalarını yoğunlaştırdığı görülmektedir. Örneğin 1910 yılında kendi jandarma teşkilatını kurabilmesi için Kosovalı gençlere jandarma eğitimi verilmesi amacıyla Kosova'ya 600 jandarma eğitmeni gönderilmiştir. Bkz. Ebubekir Sofuoğlu, *Belgelerle Kosova'da Osmanlı Asırları*, UKİD Yayınları, İstanbul 2006, s. 36.

¹³⁰ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 83-84.

Fevzi Paşa yürütülen reform çalışmalarını desteklemiş ve Avrupalı uzmanların tecrübelerinden istifade etmeye çalışmışlardır.¹³¹ Nitekim reformlar sona erdikten sonra Osmanlı Hükümeti'nin, tüm Osmanlı zabıtasını yeniden organize etmek üzere Fransız, İngiliz ve İtalyan subaylarla tekrar mukavele imzalaması ilginç bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde, 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması için Selanik'ten gelen askerlerin arasında bir miktar reformdan geçen jandarma eri de bulunmuş, "mavi elbiseli, elleri eldivenli, ciddi tavırlı, sevimli halleriyle Beyoğlu'nda devriye gezen bu jandarmalar bütün ecnebilerin takdirini kazanmış ve bunları gören Türklerin göğsü gururla kabarmıştır."¹³²

Osmanlı Devleti'nde zabıta teşkilatının yeniden organize edilmesinde, etkinliğinin artırılmasında ve ülkenin her yanında güçlü bir iç güvenlik teşkilatı oluşturulmasında kuşkusuz bu reform deneyiminin çok olumlu katkıları olmuştur. Makedonya'da yeni anlayışla oluşturulan zabıta örgütü, İttihat-Terakki tarafından da benimsenmişti. Yabancı subayların yerleştirmeye çalıştığı yeni iç güvenlik konsepti, bundan sonraki İttihatçı yaklaşımın şekillenmesinde önemli bir etki yapmıştı. Bu yeni anlayış İmparatorluğun diğer birçok bölümlerinde yaygınlaştırılmıştı. "İzmir ve Beyrut'ta da Selanik'teki gibi polis okulları açılmıştı. Şubat 1912 tarihli bir kanunla jandarma, Harbiye Nezareti'nden alınıp Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmış ve illerdeki jandarma kuvvetleri de valilerin emrine verilmişti. Osmanlı jandarmasında birçok yabancı, özellikle de İngiliz subay ve müfettişleri hizmet etmişti."¹³³ Özbek'in vurguladığı gibi, dış müdahalelerin fazlasıyla ön planda olduğu karmaşık süreçte, modern devlet aygıtının en önemli ölçülerinden biri olan idare ve güvenlik teşkilatının taşranın en ücra köşesine ulaştırılmasında Avrupa Devletleri de yerlerini almıştır.¹³⁴

SONUÇ

Balkanlarda, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan son toprak parçası olan Makedonya bölgesinde, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla başlayan otorite boşluğunu doldurmak ve bu bölgelerde hâkimiyet kurmak isteyen zamanın büyük güçleri, aralarındaki dengeye göre paylaşım planı içine girmişlerdir. Bölgede, 19. yüzyıl sonundan itibaren yaşanan olaylar, özellikle 1903 İlinde Ayaklanması'nın hemen ardından uygulamaya konulan Mürzsteg Prog-

¹³¹ Savich ve Deliso, www.acturca.wordpress.com.

¹³² Degiorgis'in bir imtihan münasebetiyle yaptığı bir konuşma esnasında söylediği bu sözler için bkz. Alyot, *a.g.e.*, s. 144. Avrupalıların eğitiminden geçmeyen diğer jandarma erlerinin elbisesi ise lacivert renkte idi. Bkz. Fraser, *a.g.e.*, s. 200.

¹³³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kırathı), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s. 227. Yalnız Lewis'in bahsettiği okul İzmir'de değil 1909 yılında İstanbul'da açılmıştır. Meşrutiyet döneminde İstanbul'un yanı sıra Beyrut, Bağdat, Erzurum ve Trabzon'da da birer polis okulu açılmıştır. Bkz. Şahin, *a.g.e.*, s. 38-52.

¹³⁴ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik", s. 82.

ramı, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale anlamına gelen bir uygulama idi. Özellikle Osmanlı zabıtasının Avrupalı subayların emrine verilmesi, Osmanlı Devleti'nin gücünün ve egemenliğinin zayıflamasının hissedildiği bir uygulama olmuştur.¹³⁵ Mürzsteg Programı ile prestij kaybına uğradığını ve egemenliğinin zedelendiğini düşünen Osmanlı Hükümeti, programın uygulamada kaldığı süre boyunca, gücünden bir şey kaybetmediğini ve baskılara direnecek kapasitesini koruduğu sürekli hissettirmeye çalışmıştır. Bu nedenle, ne kadar güç kaybetmiş olsa da Osmanlı Devleti de varlığını korumak için önlemler almaya ve reform çerçevesinde ortaya konulan uygulamalara direnmeye çalışmıştır. Çünkü Osmanlı yönetimi, Mürzsteg Programı'nı ülkedeki zabıta kuvvetlerini ıslah etmek ve Hıristiyan azınlıkların güvenliklerini sağlamaktan çok Makedonya'nın paylaşılması için kurulmuş bir tuzak olarak algılıyordu. Ancak, bu Program vasıtasıyla Avrupa devletlerinin de müdahalesiyle Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti ve egemenlik hakkı önemli ölçüde sınırlandırılmıştı.

Reform programının başarısız olmasında tek saik Osmanlı yönetiminin tutumu değildi. Avrupalı devletlerin bu girişimi oyalayıcı, gerçek niyetlerini maskeleyici, durumu daha da kötüleştiren ve sonu hüsrarla biten bir tuzaktan öteye geçememişti. Bunun yanı sıra bölge halkının reformlara olumsuz yaklaşımı, İmparatorluğun içinde bulunduğu parçalanma süreci, maddî yetersizlikler gibi faktörler, reformlardan beklenen sonuçların alınmasını engelleyen diğer unsurlardı. Mürzsteg Reformları, yaşanan etnik çatışmanın nedenlerini ortadan kaldırmaktan ziyade yüzeysel çözümlere yönelik bir işlev görmüştü. Bu uygulama, Makedonya'da yaşayan farklı etnik unsurların bir arada yaşama ve görev yapma düşüncesini gerçekleştirmekten çok, aradaki ayrımın daha da belirginleşmesine yol açmış, Makedonya'yı daha istikrarsız ve patlamaya hazır hale getirmişti.

Bütün bu olumsuzluklara karşın yaşanan reform süreci, sonradan gelen yöneticilerin iç güvenlik olgusunu daha ciddi ve tutarlı bir şekilde ele almalarına, yasal düzenlemeler gerçekleştirmelerine ve zabıta kuvvetlerini daha disipline edici tedbirler almalarına yol açmıştı. İttihat-Terakki'nin iktidarda kaldığı süreçte polis ve jandarma teşkilatlarını güçlendirip, ülkenin her yerinde etkin hale getirmek için büyük bir çabaya girişmesinde bu reformların büyük bir esin kaynağı olduğu söylenebilir.

Ayrıca "bu deney yalnızca askerî reformun gündelik ve sıradan engellerini en ince detaylarıyla ortaya koymakla kalmayıp, böylesine kritik bir

¹³⁵ Erik Jan Zürcher, "The Young Turks – Children of The Borderlands?", *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 9, No. 1-2, (Summer 2003), s. 285. http://www.tuls.leidenuniv.nl/content_docs/wap/ejz16.pdf, (10.03.2009).

dönemde cemaatler, devlet ve toplum arasındaki ilişkileri daha iyi kavraya-bilmemize yardım edici"¹³⁶ bir özellik taşıymaktaydı.

KAYNAKÇA

- "Makedonya'da Islahat ve Ayaklanma", *Tarih ve Coğrafya Dünyası*, C. 2, Sayı: 7, İstanbul 1959.
- ADANIR Fikret, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet", *Birikim*, Sayı: 9, Kasım 1975, s. 14-26.
- AKAD M. Tanju, "Balkanların Fitili: Makedonya", *Popüler Tarih*, Sayı:12, Mayıs 2001, s. 40-45.
- AKINCI SOKULLU R. Fusun, *Polis-Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları*, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1990.
- ALKAN Mehmet Ö. vd., (der.), *Mete Tunçay'a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- ALYOT Halim, *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Kanaat Basımevi, Ankara 1947.
- ANDERSON Matthew Smith, *Doğu Sorunu (1774-1923) Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İdil Eser, YKY, İstanbul 2000.
- ASLAN Taner, "İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne", *Bilig*, Sayı: 47, (Güz 2008), s. 79-120.
- AYDEMİR Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa (1860-1908)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992.
- AYDIN Mahir, "Arsiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 9, İstanbul 1989, s. 209-234.
- BAYUR Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâp Tarihi*, C. 1, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1991.
- BEYDİLLİ Kemal, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, (ayrı basım IX), İstanbul 1989, s. 77-98.
- BRAİLSFORD Henry Noel, *Macedonia: Its Races and Their Future*, Methuen and Co., London 1906.
- ÇETİN Erol, "1878-1908 Arasında Makedonya Sorunu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

¹³⁶ İpek K. Yosmaoğlu, "Aç Karnına Uygun Adım: Osmanlı Makedonyasında Jandarma Reformunun Bazı Pratik Yönleri", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi'nde 20 Ekim 2006 günü verilen konferans, (online) http://www.obarsiv.com/egenin_iki_kiyisi_06_07.html, (19.03.2008).

- Daily Mail*, 26 Şubat 1903
- DURHAM Mary Edith, *Twenty Years of Balkan Tangle*, Project Gutenberg Publ., London 2006,
- Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908)*, (Haz. Halil Erdoğan Cengiz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- FRASER John Foster, *Pictures from the Balkans*, Cassell and Company, London 1906.
- GINGERAS Ryan, "A Break in the Storm Reconsidering Sectarian Violence in Ottoman Macedonia during the Young Turk Revolution", *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, Crossing Boundaries: New Perspectives on the Middle East, Vol. 3, Spring 2003, s. 29. <http://web.mit.edu/cis/www/mitejmes/> (12.06.2009).
- GLENNY Misha, *Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik: Savaş ve Büyük Güçler* (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul 2001.
- HAMZAOĞLU Yusuf, *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- HANİOĞLU M. Şükrü, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- İRTEM Süleyman Kani, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi: Balkanların Kördüğümü* (Haz. Osman Selim Kocahasanoglu), Temel Yay., İstanbul 1999
- JELAVICH Barbara, *History of the Balkans; Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- JUDAH Tim, *Kosova: War and Revenge*, Yale University Press, USA 2000.
- KABAK Gülay, "I. Meşrutiyet Döneminde Makedonya Meselesi (1876-1908)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.
- KANSU Aykut, "1903-1908 Yılları Arası Makedonya'da Devrimci Süreç", *Radikal*, 14 Temmuz 2008.
- KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, C. 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- KÖYLÜ Eşref, *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004.
- LANGE AKHUND Nadine, *The Macedonian Question, 1893 - 1908*, Columbia University Press, Boulder 1998.
- LEWIS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.
- Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 29, Ankara 1996.
- MİLLER William, *The Ottoman Empire and Its Successors, 1801-1927*, Frank Cass Publishers, London 1966.
- OKÇABOL Derviş, *Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, (II. baskı), Ankara, Polis Enstitüsü Yayını, 1940.

- ORTAYLI İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul 1987.
- ÖZBEK Nadir, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, (Güz 2004), s. 59-95.
- ÖZBEK Nadir, "Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th-Century Ottoman Empire (1876-1908)", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 40 (2008), pp. 70-67.
- ÖZCAN Uğur, "Başlangıçtan 1903'e Makedonya Sorunu Mürzsteg Reformu", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2003.
- ROUDOMETOF Victor, *Nationalism, Globalization, and Orthodoxy: The Social Origins of Ethnic Conflict in the Balkans*, Greenwood Press, USA 2001.
- SAATÇI Meltem Begüm, "Makedonya Sorunu", içinde *Balkanlar El Kitabı*, (der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ), C. I-Tarih, KaraM &Vadi, Ankara 2006, s. 553-567.
- SAVICH Carl and Christopher Deliso, "International Intervention in Macedonia, 1903-1909: Mürzsteg Reforms", (online) <http://acturca.wordpress.com/2006/04/24/international-intervention-in-macedonia-1903-1909-the-murzsteg-reforms/>, (11.02.2009).
- SOFUOĞLU Ebubekir, *Belgelerle Kosova'da Osmanlı Asırları*, UKİD Yayınları, İstanbul 2006.
- STEFOV Risto, "Macedonia: What went wrong in the last 200 years", September 2002, (online),
- STOICOVSKI Blagoj, "The Post-Ilinden Events in Macedonia during 1904 according to Norwegian Reports", Sixth International Congress on South-East Europe, Sofia, 1989 (MANU, Skopje 1991), <http://www.makedonika.org/STOICOVSKI1.htm>, (08.01.2009).
- Süleyman Kocabaş, *Avrupa Türkiye'sinin Kaybı ve Balkanlarda Panislavizm*, Kayseri 1976.
- ŞAHİN Eyüp, "Türk Zabita Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", *Polis Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 38, (Ocak-Şubat-Mart 2004), s. 91-198.
- ŞAHİN Eyüp, *1907'den 2000'e Polis Okulları*, EGM Basımevi, Ankara 2001.
- TOKAY Gül A., "Makedonya Sorununa Tarihsel Bir Bakış:1878-1908", *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, (Der. Kemali Saybaşılı-Gencer Özcan), Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s. 23-52.
- TOKAY Gül A., *Makedonya Sorunu ve Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, AFA Yayınları, İstanbul 1995.
- UZER Tahsin, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987.
- YOSMAOĞLU İpek K., "Aç Karnına Uygun Adım: Osmanlı Makedonyasında Jandarma Reformunun Bazı Pratik Yönleri", Osmanlı Bankası Arşiv ve

- Araştırma Merkezi'nde 20 Ekim 2006 günü verilen konferans, (online) http://www.obarsiv.com/egenin_iki_kiyisi_06_07.html, (19.03.2008).
- YOSMAOĞLU İpek K., "Passages into Nationhood: Imperial Disintegration and the Making of National Identity in Ottoman Macedonia, 1897-1912", *ARIT Newsletter*, Number 43, Spring 2007.
- ZAITSEV Victor V., "The Russian Ministry for Foreign Affairs on the Realization of the Mürzsteg Programme for Macedonian of 1903", *Oxford Slavonic Paper*, New Series, Vol. XXIX, Oxford University Press, Oxford 1996.
- ZÜRCHER Erik Jan, "The Young Turks – Children of The Borderlands?", *International Journal of Turkish Studies*, Vol. 9, No. 1-2, (Summer 2003), s. 285.